Эхэ һайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

Олонситын-политическэ газетэ

1991 АПРЕЛЬ 4 ЧЕТВЕРГ № 68 (18694) сэн 6 мүн

РЕСПУБЛИКЫМНАЙ ажалай үдэр

ЗАЛУУ ХОНИШОД УРАГШАТАЙ

Үнгэрһэн жэлдэ эдэ залуу хонишод яһала амжалтатай хүдэлжэ гараа. Хурьга абалгааршье, нооһо гүрэндэ тушаалгааршье түсэбүүдээ үлүүлэн дүүргээ гэжэ онсолмоор. Гадна хурьган бүхэнэйнгөө дунда аэргын шэгнүүрые 18 килограммда хүргэхэ түсэбтэй һаа, 19 килограмм 300 граммда хүргэжэ, тобир тарганаар тушаагаһан байна.

Будаевтанай гэр бүлэ энэшье жэлдэ һайнаар хүдэлнэ гэхэдэ болохо. Тэдэнэр мүнөө дээрээ 330 хурьга абаха түсэбтэй һаа, 316 хурьга абаад байна.

Б. БОДИЕВ,
манай корр.

Удын судна бүтээлгэн Алдахи цехэ Михаил Димовэй хүрэнэй бригадада 13 хүн. Судна суглуулагшад, электро-гагнууршад халаанайнгаа даабари холо үлүүлэн дүүргэнэ. Сергей Шангин, Владимир Аносов гэгшэд дээдэ шатын мэргэжэлтэй болонохой.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: электро-гагнууршад Сергей Шангин, Михаил Димов, судна бүтээгшэ Владимир Аносов.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ОДОМЖОТОЙ АЖАЛАЙ ҮРЭ ДҮНГҮҮД

Ажалнуудтэ «Георгиевский» совхозо Аяан нютагаа эхэ хонидой отарнуудтэ эгээл түрүү ажахынуудай нэрэмжэтэй болоо. Мүнөө ажалай продуктнуудые нэмэхэ, худалдаха талаар һайн үрэ дүнгүүдые тавиулна. Худэлмэришүүдэйнь һуурилгаа, ажалай эрхэ, ажалай холоун хаһа байна. Тиимэнээ задаг хонидтой, дүнгүүдээ согсолно, хурьгадаа бүрин бүхэлдэ хүлижүүлэх гэгшэ мүнөө тон шухала эорилгонуудай нэгэн болоно.

Дондок Содномович Будаев, залуушье һаа, дүй дүршэлтэй хонишодой нэгэн болонохой. Дондоогой хамта дүү хүбүүн Эрдэнинь, тэрэнэй һамган Виктория гэгшэд хүдэлдэг юм.

Эдэ бүгэдые хараада абажа, манай Харбаянгуудай совхоз 1988 онһоо хойшо энэ һалбаряа шэнэ гуримгаар эрхилхэ гэжэ шийдэн һэн. Тиигээд адуушадай арендээ бригадые даажа аба гэжэ совхозой дирекциг нэмда дурадхаа бэлэй. Би өөрөө эрдэмтэ-зоотехник мэргэжэлтэй хүм. Энээнэй урда тээ «Мир» колхоздо ахамад зоотехнигээр хүдэлһэн байгааб.

Манай арендээ бригада 426 адуун һүрэг даажа абанхай. Мүнөө намтай сугтаа үнинэй адуушад Будажап Дарсеевич Санжеев, Валерий Жамияковович Сухеев, Александр Владимирович Хальчаев гэгшэд хүдэлнэ.

Бүхы ажал хэрэгээ өөһэдөө мэдэжэ эмхидхэдэг бүрэ даагаһан коллектив болоходоо, адуун һүрэгэйнгөө харууһа, тэжэлые эүбоор эмхидхэхэ, илангаяа зоотехническэ заабаринуудые нариналр сахидаг болообди. Урдань үбэлдөө жэжэ даагад, тураһан адуун ходо бэлшээридэ ябажа ехэ муудадаг, үхэл гаргада ородог һэн. Урзанданһаа хойшо бидэ арендээ ородо байхадаа Оёор-Хаал гэжэ газарта 20 гектар өөһэдын сабшалантай болоод, нёдондо тэндэнээ өөһэдын хүсөөр 200 центнер үбһэ бэлэдхээбди. Мүн зелёнко таридаг газартай болохо һанаатайбди.

Тиигэжэ жэжэ үнага, даагадыо, муудаһан адуу; азаргануудые үбэлэй шанга хүйтэн соогуур эдеэлүүлдэг, тордодог болообди.

— Энээнэй ашаар гүүдһээ унагад олон абтадаг болобо. Адуунай гарсалалга эрид хороогдоо. Харбээ 1988 ондо зуун гүүн бүхэнһөө 80 хүрэхэгүй унага абаһан һаа, урзанда зуунһаа 95 унага түлжүүлээ өһоор, энэл хадаа ажалдань шийдхэхы түлхисэ үгэнэн байна.

Хоёрдохёор, ганса Амгалантын фермые абажа харахада, ажалай эмхидхэл һайн. Арендээ подрядай гурим шудалжа үзөөд, ажахын тоосооной олзо оршо хэгдэнэн ажалһаа, тэрээнэй шэнарһаа сэхэ дулдыдана гэнэн тобшололдо ерэнэн байха юм. Ондоогоор хэлэбэл, ажалай түлөөһэ түлэхэ жаса өөрөө байгуулжа, гэшүүдэйнгээ хоорондо өөрөө хубаана. Иигэжэ өөрынгөө юумэндэ ёһотойл эээн болонохой. Мүнөө совхозой дирекци тэдэндэ салин харааһна бэшэ, харин өөһэдөө, коллективэй гэшүүдэй ажалда хэр зэргээр хабааданай дүнгөөр түлэнэ. Энэ хадаа хүнүүдые журамтай болгоо.

Үнгэрһэн жэлдэ коллектив 22 мянган түхэриг сэбэр олзо олоһон байна. Энэ үшөөшье ехэ байха аргатай. Тэд фермые даагша Н. Заяновай хэлэһэнэй ёһоор, үбһэ тэжээлдэ ехэ гаргаша гаргагдана. Энэ гаргашынгаа зарим хубиие бусаахын тула наг шэбхээ худалдадаг болонохой. Үнгэрһэн жэлдэ баһа мянга гераан түхэригэй шэбхэ худалдагдаа. Иигэжэ фермэдэ олзо оршо асарха юумэн гэхэдэ, һүн, тугалнуүд, шэбхэ болоно. Нёдондо жэлдэ эндэхи һүнэй өөрынь үнэ сэн 43 түхэриг болоо һэн. Тиихэдэ 100 үнеэн бүриһөө 99 тугал абтаа.

Тус фермэдэ үнеэдэй ашаг шэмэ дээшэлүүлхэ хэрэг һайнаар хэгдэнэ. Гансал үнгэрһэн жэл соо һаамхай үнеэдэй 32 процентнь һэлгэгдээ. Энэ хүдэлмэрие шадамар бэрхэ мэргэжэлтэ Д. Н. Гончиков ябуулдаг юм. Фермэдэ үнеэд болгохоор шэлэгдэһэн хашарагууд байлгагдадаг. Тугалланһаанайнь удаа шалгалтын һаам үнгэргэгдэжэ, 7-8 килограммнаа доошо һу үгэһэн хашарагууд үнеэд болгогдодоггүй.

Бүхы юумэеэ бодомжотойгоор, аша үрэтэйгөөр ябуулһанай аша үрэ тус совхозой һу һаалиин фермэнүүдэй жэшээ дээрэһээ харагдана.

М. САНДАНОВ.

Адуун һүрэгөө олошоруулая!

АРЕНДЭ АШАЯА ХАРУУЛНА

Онол оншыень оложо, шадажа үсхэбэрилөө һаа, адуун һүрэгһөө ашаг олзо һайса абаха арга бии гэжэ олон үгэ хэлэһэнэйшье үлүү гааб даа. Энэмнай бултанда мэдэжэ.

Илангаяа гүрэндэ худалдагдадаг адуунай мяханай үнэ сэнтэй дээшэлүүлэгдээд байхада, энэмнай бүришье ехэ удха шанартай болоо. Нугөө талаараа жэлэй дүрбэн сагта хээрын бэлшээридэ ябажа хоолойгоо тэжээдэг адуун һүрэгһөө үхэр болон гахайнхиһаа һурагүй хямда сэнтэй мяхан абтадаг хүм.

Эдэ бүгэдые хараада абажа, манай Харбаянгуудай совхоз 1988 онһоо хойшо энэ һалбаряа шэнэ гуримгаар эрхилхэ гэжэ шийдэн һэн. Тиигээд адуушадай арендээ бригадые даажа аба гэжэ совхозой дирекциг нэмда дурадхаа бэлэй. Би өөрөө эрдэмтэ-зоотехник мэргэжэлтэй хүм. Энээнэй урда тээ «Мир» колхоздо ахамад зоотехнигээр хүдэлһэн байгааб.

Манай арендээ бригада 426 адуун һүрэг даажа абанхай. Мүнөө намтай сугтаа үнинэй адуушад Будажап Дарсеевич Санжеев, Валерий Жамияковович Сухеев, Александр Владимирович Хальчаев гэгшэд хүдэлнэ.

Бүхы ажал хэрэгээ өөһэдөө мэдэжэ эмхидхэдэг бүрэ даагаһан коллектив болоходоо, адуун һүрэгэйнгөө харууһа, тэжэлые эүбоор эмхидхэхэ, илангаяа зоотехническэ заабаринуудые нариналр сахидаг болообди. Урдань үбэлдөө жэжэ даагад, тураһан адуун ходо бэлшээридэ ябажа ехэ муудадаг, үхэл гаргада ородог һэн. Урзанданһаа хойшо бидэ арендээ ородо байхадаа Оёор-Хаал гэжэ газарта 20 гектар өөһэдын сабшалантай болоод, нёдондо тэндэнээ өөһэдын хүсөөр 200 центнер үбһэ бэлэдхээбди. Мүн зелёнко таридаг газартай болохо һанаатайбди.

Тиигэжэ жэжэ үнага, даагадыо, муудаһан адуу; азаргануудые үбэлэй шанга хүйтэн соогуур эдеэлүүлдэг, тордодог болообди.

— Энээнэй ашаар гүүдһээ унагад олон абтадаг болобо. Адуунай гарсалалга эрид хороогдоо. Харбээ 1988 ондо зуун гүүн бүхэнһөө 80 хүрэхэгүй унага абаһан һаа, урзанда зуунһаа 95 унага түлжүүлээ өһоор, энэл хадаа ажалдань шийдхэхы түлхисэ үгэнэн байна.

Хоёрдохёор, ганса Амгалантын фермые абажа харахада, ажалай эмхидхэл һайн. Арендээ подрядай гурим шудалжа үзөөд, ажахын тоосооной олзо оршо хэгдэнэн ажалһаа, тэрээнэй шэнарһаа сэхэ дулдыдана гэнэн тобшололдо ерэнэн байха юм. Ондоогоор хэлэбэл, ажалай түлөөһэ түлэхэ жаса өөрөө байгуулжа, гэшүүдэйнгээ хоорондо өөрөө хубаана. Иигэжэ өөрынгөө юумэндэ ёһотойл эээн болонохой. Мүнөө совхозой дирекци тэдэндэ салин харааһна бэшэ, харин өөһэдөө, коллективэй гэшүүдэй ажалда хэр зэргээр хабааданай дүнгөөр түлэнэ. Энэ хадаа хүнүүдые журамтай болгоо.

Үнгэрһэн жэлдэ коллектив 22 мянган түхэриг сэбэр олзо олоһон байна. Энэ үшөөшье ехэ байха аргатай. Тэд фермые даагша Н. Заяновай хэлэһэнэй ёһоор, үбһэ тэжээлдэ ехэ гаргаша гаргагдана. Энэ гаргашынгаа зарим хубиие бусаахын тула наг шэбхээ худалдадаг болонохой. Үнгэрһэн жэлдэ баһа мянга гераан түхэригэй шэбхэ худалдагдаа. Иигэжэ фермэдэ олзо оршо асарха юумэн гэхэдэ, һүн, тугалнуүд, шэбхэ болоно. Нёдондо жэлдэ эндэхи һүнэй өөрынь үнэ сэн 43 түхэриг болоо һэн. Тиихэдэ 100 үнеэн бүриһөө 99 тугал абтаа.

Тус фермэдэ үнеэдэй ашаг шэмэ дээшэлүүлхэ хэрэг һайнаар хэгдэнэ. Гансал үнгэрһэн жэл соо һаамхай үнеэдэй 32 процентнь һэлгэгдээ. Энэ хүдэлмэрие шадамар бэрхэ мэргэжэлтэ Д. Н. Гончиков ябуулдаг юм. Фермэдэ үнеэд болгохоор шэлэгдэһэн хашарагууд байлгагдадаг. Тугалланһаанайнь удаа шалгалтын һаам үнгэргэгдэжэ, 7-8 килограммнаа доошо һу үгэһэн хашарагууд үнеэд болгогдодоггүй.

Бүхы юумэеэ бодомжотойгоор, аша үрэтэйгөөр ябуулһанай аша үрэ тус совхозой һу һаалиин фермэнүүдэй жэшээ дээрэһээ харагдана.

М. САНДАНОВ.

Уншагша бэшэнэ

ХЭЖЭНГЫНХИДЭЭ МАРТАГШАГҮЙБ

Танай газетын 1991 оной мартын 5-най дугаарта Эсэгэ ороной хамгаалгын Агууехэ дайнай ветеран Д. Э. Доржиев тухай, тэрэнэй хүшэр хүби заяан тухай Хэжэнгынхээ танай хүдөө бэшэгшэ Цырен Чимитовэй статья үншабаб. 35 жэлэй үнгэрбэшье, намайе мартаагүй байһанайнь түлөө нүхэр Д. Э. Доржиевта үнэн зүрхэнэй баясхалан хүргэнэб.

Колхозуудые байгуулһан алдарта ветеран, колхозой түрүүлэгшэ байһан Д-П. Д. Дарижаповые би һайн һанадагби. Тэрэ хонин ажалай талаар элитэ мэргэжэлтэ байһан, хүдөө ажахые хүргөөхэ хэрэгтэ горитой хубитэяа оруулһан юм. Хэжэнгын голдо тэрэ үедэ ажаллаһан үшөөшье олон хүнүүдые мартаагүйб.

Дайнай ветеран Д. Э. Доржиев тухай анхарал ороолдолго гаргаһанайнь түлөө редакцида талархалаа мэдүүлнэб. Хэжэнгын районой засаг зургаануүд тэрээн тушаа бүри ехэ анхарал хандуулха бээ гэжэ найданалб.

Сергей Сергеевич АВТУШЕНКО,
РСФСР-эй тусхайта пенсионер, КПСС-эй Хэжэнгын райкомой 1-дэхи секретарь байһан, республикын хүдөө ажахын министрэй нэгдэхи орлогшо байһан. РСФСР-эй, Буряадай ССР-эй габьяата агроном.

Адрес: Ленинград, проспект Непокоренных, дом 16, корпус 1, кв. 300.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд дээрэ

Апрелиин 2-то РСФСР-эй Арадай депутадуудай гурбадахи (ээлжээтэ бэшэ) съезд дээрэ депутадууд Россин забастовко хэжэ байһан колективүүдэй политическэ ба социально-экономическа байдал тухай тогтоол эүбшэн хэлсэжэ, баталан абаба. Забастовко хэжэ байгшадай эрилтэнүүдэй үнэн зүбөөр табигдаһаниие мэдэрхэ зуураа, тэдэниие бэелүүлхэ программа зохёохын тула хүдэлмэриин коллективүүдэй түлөөлэгшэдтэй хамта республиканууд хоорондын парламентска бүлэг байгуулха дурадхалтайгаар съезд республикануудай парламентнуудта хандана гэзэ тэрээн соо хэлэгдэнэ.

Удаань РСФСР-эй политическэ ба социально - экономическа байдал ба кризисһээ гараха хэмжээнүүд тухай зүблэхэ эүйлэй түрүүшин асуудалаар, тогтоолой проектые депутадууд баталан абаба.

Тус документдэ оруулхые депутадуудай дурадхаһан олон тоото заһабаринуудые зүбшэн хэлсэһэн байгаа. РСФСР-эй үрэнэй бүрин эохэтэ байлгын гол ёһонуудые бэелүүлгэдэ, экономическа реформо үнгэргэхын тула хуулиин үндэһэ һууриг байгуулгада, дэлгүүрэй харилсаануудта шэлжэн ороохо үедэ эрхэтэдые социальна талаар хамгаалгада, республиканууд хоорондын шэнэ хэлсээтэ харилсаануудые бүридхэлгэдэ Россин Федерацин Верховно Советэй ажал ябуулга шэглүүлэгдэһэн байгаа гэжэ проект соо тэмдэглэнэ. Худөө нютагуудай ба агропромышленна комплексин социальна хүргэлтэ, РСФСР-эй болон СССР-эй зургаануудай хоорондохи харилсаата ябуулганууд тушаа олон шүүмжэлхы ажаглалтанууд проект соо бии. Россин Федерацийн байдалые тогтонижоруулхын тула тэрээндэ олгогдоһон этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые республикын хүтэлбэрилэгшэд хүсэдөөр хэрэглээгүй гэжэ тогтоолой проект соо заагдана.

РСФСР-эй национально - үрэнэй байгууламжа (Федеративна хэлсээн) тухай, РСФСР-эй референдумэй дүнгүүд ба бурин эохэтэ республикануудай Союз тушаа хэлсээн тухай РСФСР-эй Верховно Советэй Түрүүлэгшын нэгдэхи орлогшо Р. И. Хасбулатовай хэһэн элидхэлые зүбшэн хэлсээ.

Федеративна байгууламжын асуудалнууд Союзна хэлсээндэ гар табиха асуудалтай таһаршагүй холбоотой гэжэ элидхэл соонь хэлэгдэнэ. РСФСР-эй эрээдүйн Конституцитай Федеративна хэлсээн баһал холбогдохо ёһотой. Федеративна ба Союзна хэлсээнүүд тухай асуудалнуудые шийдхэнгүйгөөр, тэрэниие баталха гээшэ хэсүү. Элидхэлшэ Федеративна хэлсээнэй проектые дэмжэһэн, тэрэниие һара соо үшөө һайса бэлдээд, гар табижа эхилхые дурадхаһан байна.

ССР Союзай ба РСФСР-эй хуби заяанай асуудалда Россин эрхэтэд ехэ харюусалгатайгаар хандаа гэжэ бүгэдэ арадай референдумэй дүнгүүд харуулна гээд элидхэл соонь хэлэгдэнэ. Дуугаа үгэхэ эрхэтэйшүүлэй дүрбэнэй гурбан хубиһаа үлүүтэйнь референдумдэ табигдаһан асуудалнуудаар һанамжаяа хэлэһэн байгаа. Адли тэгшэ, бүрин эрхэтэ республикануудай шэнэдхэгдэһэн федераци болохо ССР Союзые үлөөхэ гээшые дуугаа үгэгшэдэй олонхинь дэмжэһэн байгаа. Россин хүн зоной олонхинь РСФСР-эй Президентын тушаал бии болгохо бодолые дэмжэв һэн.

РСФСР-эй республикануудай түлөөлэгшэдһөө гүрэнэй ниитэ нэгэн комисси байгуулагдаха гээд бүрин эрхэтэ республикануудай Союз тушаа хэлсээн тухай булэг соо хэлэгдэнхэй. Гүрэнэй ниитэ нэгэн иимэ делегаци документдэ гар табиха болоно.

Тус асуудалаар съезд дээрэ хэдэн документнүүд баталан абтахаар хараалагдана.

Депутадууд РСФСР-эй Генеральна прокурорые баһал баталха болоно.

(РОСТАСС).

ШАХТЕРНУУДТАЙ ХӨӨРӘЛДЭЖЭ ЭХИЛЭЭ

Бүхы ороной тэсэжэ ядан, этигэл найдалтайгаар хүлеэдэг правительствын ба шахтернуудай хөөрэлдөөн апрелиин 2-то Москвада нээгдээ. Һалбарида тохёолдоһон байдалые зүбшэн хэлсэхын, иимэ болэн бэшэ байдалһаа гараха арга бэдэрхын тула ороной нүүрһэ олзоборилгын бүхы регионуудһаа горнягуудай 54 нэгэдэлнүүдэй түлөөлэгшэд Кремлиин Свердловско залда сугларба.

СССР-эй Премьер министр В. С. Павлов уулаалгые нээбэ. Бүтэмжэтэй шийдхэбэринүүдые абахаар, забастовко хэжэ байгшадай ба худэлжэ байгаа коллективүүдэй дурадхалнуудые Министрнүүдэй кабинет хаража үзэхөөр бэлэн гэжэ тэрэ зааба.

Зүблэхэ эүйлэй асуудалнуудые зүбшэн хэлсэһэнэй һүүлдэ горнягууд өөһэдынгөө байдал тухай хөөрэжэ эхилһэн байгаа.

Забастовко хэжэ байгаа коллективүүдэй экономическа ба политическэ эрилтэнүүдэй найруулагдаһан стачечна комитедүүдэй түлөөлэгшэдэй Советэй мэдүүлгэ түрүүн соносхон үншагдаба. Шахтернуудай экономическа эрилтэнүүдтэ политическэ шэнжэ олгожо яашье болохогүй гэжэ зарим үгэ хэлэгшэд хэлэбэ. Бидэ урбалта хэхэеэ Москва ерээ бэшэ, харин манай шухала хэрэгүүдые зүбшэн хэлсэжэ, тааруу зохид шийдхэбэринүүдые абахаяа ерэзбди гэжэ горнягууд хэлээ.

Правительствын хараа шугам тухай хэлэхэдээ, регион бүнэгдэл бүхэнэй түлөөлэгшэд өөһэдынгөө эрилтэнүүд тухай эндэ хэлэхэ эрхэтэй юм ааб даа гэжэ В. С. Павлов ажаглаба. Тохёолдоһон байдалһаа хамтынгаа хүсөөр гараябди гэжэ тэрэ хэлэбэ. Урда тээнь ажалша коллективүүдэй түлөөлэгшэдэй болон СССР-эй Нүүрһэнэй промышленностиин министерствын хүтэлбэрилэгшэдэй уулзалга дээрэ диилэнхи олонхи асуудалнуудаар болохотой шийдхэбэриин абтаһан дээрэһээ министр М. И. Щадов тэдэнэй эрилтэнүүд тухай хэлэжэ үгэг лэ гэжэ шахтернууд шийдэбэ.

Горнягууд ендэрэй саана министрые нилээн үни барижа, тэрэнь шийдхэдээгүй асуудалнуудые гуримшуулха программын 10 пунктнууд дээрэ тодорхойгоор тогтоһон, сугларгашадай олон тоото асуудалнуудта харюусаһан байгаа. Забастовко хэжэ байһан шахтернуудай түлөөлэгшэдэй зүгһөө тэрэнэй нэрэ дээрэ ехэ шүүмжэлэл хэгдээ.

Салин хүлһэ дээшэлүүлхэ гээшэ үгэ-хэлэһэн горнягуудай гол шухала эрилтэнүүдэй нэгэниинь болоно. Үни хада шахтернуудай ажал эгээл ехээр түлэгдэдэг байгаа, харин мүнөө салингай хэмжээнэй талаар дурбэдэхи һуури эээлнэбди гэжэ тэдэ хэлэбэ. Гэхэ зуураа нүүрһэ олзоборилгын һалбарида ажалай эрхэ нүхэсэлнүүд айхабтар хүшэр хүндэ гээшэ. Рознично сэнгүүдэй дээшэлнэн ушарһаа тогтоогдоһон мүнгэн түлбэриин хэмжээн шахтернуудай һанаанда баһал хүрэнэгүй.

Нүүрһэнэй промышленностиин коллективүүд материально - техническэ нөөсэнүүдээр муугаар хангагдана гээд правительство шүүмжэлэгдэбэ. Өөрынгөө үйлэдбэрилһэн продукциин зааханшье хубиие өөһэдөө мэдэхэ аргагүйбди гээд горнягууд гомдоно. Гэр байра болон социально - соёлой ба ажаһуудалай хэрэглэмжын объектнуудэй барилгын талаар иланганяа олон гомдол хэлэгдээ. Байгаали хамгаалха асуудалнууд муугаар шийдхэгдэнэ. Энэ талаар 608-дахи тогтоол соо найруулагдаһан правительство хүсэдөөр дүүргэнэгүй гэжэ шахтернууд батална.

Хөөрэлдөөнэй түрүүшын удэрэй дүнгүүдые согсолхо зуураа, шахтернуудай экономическа гол эрилтэнүүд тухай һанамжаяа Премьер - министр хэлэбэ. Горнягуудай салингые хоёр дахиньнаа багa бэшээр нэмэхэдээ, энээнэй тулада 13 миллиард шахуу түхэриг хэрэгтэй болохо гэжэ Премьер - министр хэлэбэ. Шахтернуудай салин дээшэлүүлгэтэй холбоотой асуудалнуудые шийдхэхын тула комисси байгуулхые, СССР-эй һалбариин министерствын аппарадай ба Министрнүүдэй кабинедэй мэргэжэлтэдые, мүн нүүрһэ олзоборилгын бүхы регионуудай ажалша коллективүүдэй түлөөлэгшэдые комиссиин нэгэдэлдэ оруулхые В. С. Павлов дурадхаба.

Продукциин зарим хубиие (10 процент хүрэтэр) өөһэдөө мэдэхэ эрхэ шахтернуудта олгохо гэжэ нүүдэй эрилтыень дүүргэхын тула регионуудай хүдэлмэришэдэй бүлэгүүдые бүридхэхэ гэжэ баһал хэлсэгдээ.

Шахтернуудые эдеэ хоолой зүйлнүүдэй талаар хангалгые һайжаруулха тухай хэлэхэдээ, мүнөө жэлдэ тон ехэ бэрхэшээлнүүд үүсэгдэнэ гэжэ В. С. Павлов тэмдэглэбэ. Тиигэбэшье правительство энэ асуудалые шийдхэхые оролдохо гэжэ тэрэ найдуулаа.

Премьер - министр шахтернуудай бусадшье эрилтэнүүд дээрэ тогтоһон байгаа.

Үсэгэлдэр уулзалга үргэлжэлбэ.

(ТАСС).

РСФСР-эй СОВМИНАЙ ТОГТООЛ

Рознично сэнгүүдые гуримшуулха үедэ үхибүүдтэй айлнуудые социальна талаһаань дэмжэлгые шангадхаха зорилгоор 1991 оной апрелиин 1-дэ РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет Тогтоол баталан абаһанй байгаа.

Жэл хахадтайһаа 6 наһа хүрэтэр үхибүүдтэ тэдхэмжэнүудые, хүүгэдэй эд бараанай үнэ сэнгүүдэй дээшэлһэн ушарһаа хуулиин наһанда хүрөөдүй үхибүүдтэй айлнуудта нэмэлтэ мүнгэ, мүн тэрэшэлэн социальна хангалгын мүнөөнэй гуримаар пенсиинүүд болон тэдхэмжэнүүдые абадаггүй үхибүүдтэ һара бүрнин түлбэри тогтоохо үедэ гэр бүлын гишүүнэй хамтын доходой хэмжээнэй талаар «Рознично сэнгүүдэй реформо ба РСФСР-эй хун зонине социальна талаар хамгаалха тухай» РСФСР-эй Министрнүүдэй Советэй 1991 оной мартын 20-ой 162-дохи Тогтоолой 31-дэхи ба 34-дэхи пунктнуудаар хараалагдаһан хизаарлалтанууд тус Тогтоолоор болюулагдаба. Үхибүүнэй түрэхэдэ 350 түхэриг эмжээнэй тэдхэмжэ нэгэн доро түлэхэ гэжэ тогтоогдобо.

УРАГШАА ГЭХЭДЭ, ГЭДЭРГЭЭ

Улаан-Удэ шадар түбхинэһэн Ивалгын районой ажахынуud хотын ажалшадые сагаан эдеэгээр хангаха хэрэгтэ горитой анхарал табидаг байгаа. Байгша оной эхинһээ энэ районой ажахынуудай малшадай ажал хэрэгүүд бэрхэтэй байдалда ороноой. Иимэ байдалһаа яажа гарахэ тухай хөөрэһэн. Мижитдалнуud муугаар шийдхэгдэнэ. Энэ талаар 608-дахи тогтоол соо найруулагдаһан правительство хүсэдөөр дүүргэнэгүй гэжэ шахтернууд батална.

Хөөрэлдөөнэй түрүүшын удэрэй дүнгүүдые согсолхо зуураа, шахтернуудай экономическа гол эрилтэнүүд тухай һанамжаяа Премьер - министр хэлэбэ. Горнягуудай салингые хоёр дахиньнаа багa бэшээр нэмэхэдээ, энээнэй тулада 13 миллиард шахуу түхэриг хэрэгтэй болохо гэжэ Премьер - министр хэлэбэ. Шахтернуудай салин дээшэлүүлгэтэй холбоотой асуудалнуудые шийдхэхын тула комисси байгуулхые, СССР-эй һалбариин министерствын аппарадай ба Министрнүүдэй кабинедэй мэргэжэлтэдые, мүн нүүрһэ олзоборилгын бүхы регионуудай ажалша коллективүүдэй түлөөлэгшэдые комиссиин нэгэдэлдэ оруулхые В. С. Павлов дурадхаба.

Продукциин зарим хубиие (10 процент хүрэтэр) өөһэдөө мэдэхэ эрхэ шахтернуудта олгохо гэжэ нүүдэй эрилтыень дүүргэхын тула регионуудай хүдэлмэришэдэй бүлэгүүдые бүридхэхэ гэжэ баһал хэлсэгдээ.

Шахтернуудые эдеэ хоолой зүйлнүүдэй талаар хангалгые һайжаруулха тухай хэлэхэдээ, мүнөө жэлдэ тон ехэ бэрхэшээлнүүд үүсэгдэнэ гэжэ В. С. Павлов тэмдэглэбэ. Тиигэбэшье правительство энэ асуудалые шийдхэхые оролдохо гэжэ тэрэ найдуулаа.

Премьер - министр шахтернуудай бусадшье эрилтэнүүд дээрэ тогтоһон байгаа.

Үсэгэлдэр уулзалга үргэлжэлбэ.

(ТАСС).

Цырен Намжиловай статья һ
мерой 2-дохи нюурта үгтэб

Малай үбэлжэлгэ — шанга шалгалта

УРАГШАА ГЭХЭДЭ, ГЭДЭРГЭЭ

Үнөөхил зоболонтой, һанаа зоборитойшье болоһон асуудал — һу һаалиин доошолһон тухай үшөө дахин бэшэхэл баатай болонолди даа. Илангаяа һу сиҳэр абадаг тоотой, мүн эдеэ хоолой энэл эүйлөөр городой хүн зониие хангаха уялгатай районуудта һу һаалиин иигэжэ эрид доошолуулагдажа байхада, абяагүй үнгэрхын аргагүй.

Һая болотор Ивалгын район үнеэдэйнгээ һу шэмые яһала дээшэлүүлжэ, һүүлэй үедэ энэ талаар урагшаа алхам хэжэ байһан районуудай нэгэн гэжэ тоотой байһэн.

Жэшээлхэдэ, 1989 ондо эндэ үнеэн бүриһөө дунда эргээр 2800 үлүүтэй килограмм һүнэй һаагдаад байхада, үшөөл габшагай шангаар хүдэлбэл, арга боломжо, нөөсөнүүдээ элсүүлжэ шадабал, удахагүй бүхы районоороо гурба мянгатанай хилэ дабахань холо бэшэ болоо гэжэ һанагдаһан юм. Тэрэ жэлдэ ажахынуудайнь 86 түрүү һаалишад үнеэн бүриһөө 3000 килограммһаа дээшэ һу һаһан байгаа.

Тэд үнэн дээрээ эндэ урагшаа дабшалтын орондо горитойхоноор гэдэргээ сухарилта болоо. Нёдондо райной ажахынуудта үнеэн бүриһөө ороидоол 2500-һаа бага үлүүтэй килограмм һүн һаагдажа, жэл соо бүхы дээрээ һу һаали аяар 12,7 мянга гаран центнерээр доошолуулагдаа. Үнеэн бүриһөө 3000—4000 килограмм һу һаһан һаалишадайнь тоо эрид үсөөрөө.

Тэрэгэн районой түрүү һаалишадай заншалта зүблоон дээрэ РАПО-гой ахамад зоотехник В. А. Черниговский элидхэл хэхэдээ, һүүлэй хоёр жэлдэ, илангаяа нёдондо сагай уларил таарамжагүй байжа, үбһэ тэжээл бага бэлэдхэгдэхэнэ гадна, шанарынь муу байгаад, үнеэдэй һу шэмэ доошолоо гэжэ онсолон тэмдэглэбэ. Тэрэнь зарим тэдэ эүйтэйшье гэ. Үнгэрэгшэ зундаа, намартаа сагай-уларилай хэды орёо бэрхэтэй байһаниие мэдэнэбди. Хабартаа, зунай эхеэр гандаад, һүүлдэнь июльһээ сентябрь болотор таһалгаргүй хура бороо орожо, үбһэ тэжээл бэлэдхэлгэдэ ейхабтар [illegible] хүшэр байдал ушаруулаа.

Гэхэтэй хамта эндэхи ажахынуудта һу һаалиин ехээр доошолһоной шалтагаан ганса энэ бэшэ. Ажалай эмхидхэлэй һулэдхагдаһанһаа, үйлэдбэриин журамай муудхаагдаһанһаа, бүхы дээрээ харюусалгын доошолуулагдаһанһаа ехэ юумэн дулдыдэна.

Хоёр ажахые жэшээ болгон хараад үзэе. Һуралсалай «Байгал» ажахын бүхы гурбан фермэ нёдондо һу һаалияа дээшэүүлээ һэн. Түбэй фермынхид (даргашань Б. М. Лубсанов) үнгэрһэн жэлдэ үнеэн бүриһөө 5014 килограмм һу һаажа, урда жэлэйхиһээ гэрэнээ 569 килограммаар ехэ болгоо. Гээгдэнги тоотой ябадаг Гурэльбын, Поселиин фермэнүүдшье урагшаа алхам хээ.

Урдань гансал Түбэй фермын һаалишэд Р. А. Табитуева, Л. Н. Седых, Г. В. Второшина болон бусадай жэл бүри үнеэн бүхэнһөө 5000 килограммһаа дээшэ һу һаадаг һаань, нёдондо Поселиин фермын һаалишан В. В. Бурдуковская түрүүшынхээ тэдээнтэй адли энэ хэмжээндэ хүрэбэ.

Энэ ажахы малдаа эдюулхэ үбһэ тэжээлэр дуталдажа, жэл бүри бэрхэтэй байдалда ородог. Город соо шахуу оршодог, хаана хаанаһаа хашагдаһан, газараар үйтан дээрэһээ жэл бүхэндэ гол түлэб ондоо тээнээл асарагдаһан үбһэ тэжээлэр малаа хооллуулжа ондо оруулна бшуу.

Харин тиихэдэнь Ивалгын ОПХ-да ямаршье жэлдэ найдамтай һайн ургаса үгэхэ аргатай уһалагдадаг сабшалон, хөрөөлогдомол, һайжаруулагдаһан бэлшээришье бии. Шэмэтэ тэжээлшье ехээр бэлэдхэгдэнэ. Нёдондо энэ ажахыда малай условно толгой бүхэндэ 18 центнер тэжээлэй единицэ болохо үбһэ тэжээл ноосэлэгдэнэ байна. Мүнөө үеын бүхы хэрэгтэй түхеэрэлгэтэй жэшээтэ һайн байрануудтай һу һаалиин комплекстой. Гадна энэмнай Буряадай Хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлэлгын институдай харьяата ажахы ха юм. Юрэдөөл малай харууһа, тэжээлые, малай үүлтэр һайжаруулгыешье эрдэм ухаанай үндэһэ һүүри дээрэ эмхидхэхэ арга боломжонь айхабтар ехэ.

Тэд үнгэрһэн жэлдэ эндэхи Каленовско комплексдэ үнеэн бүриһөө ороидоол 2569 килограмм һүн һаагдаа. Урда жэлэйхитэй сасуулхала, үнеэн бүриинь һу һаам 500 һайса гаран килограммаар доошолуулагдаа. Урэанда 15 һаалишадынь 3 мянганай хилэ дабаһан һаань, нёдондо хоёр лэ хүн — Е. П. Мергеновэ, М. Е. Устюжанина гэгшэд иимэ хэмжээндэ хүрэһэн байна.

— Һүүлэй жэлнүүдтэ Ивалгын түршалга-үйлэдбэриин ажахын хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд хонин ажалдаа горитой анхарал хандуулжа, энэ һалбаридаа муу бэшэ үрэ дүнгүүдые туйлабашье, харин һу һаалиингаа комплексые хараа-һаа алдаа. Нёдондоһоо хойшо Каленовско комплексын коллектив арендэ харилсаагаар хүдэлнэ гэжэ тоологдоно. Шэнэ гуримаар хүдэлдэг болоходонь, ажалынь зүндөө бүтэжэ байха гэжэ һанаа юм гү, али бэеэ даажа абаа хадаа хайшан гэнэб гээд, тэдэнэ орхижорхёо юм гү, юрэдөөл, эндэхид һу һаалиингаа комплексын ажалда анхаралаа эрид һуладхаа.

Үнгэрхэдөө малай байра соохи оньһон түхеэрэлгэнүүдэй эбдэршэхэдэ, тэрэниие заһабарилха хүн олдохоёо болёод байдаг. Тэжээл бүйлүүлдаг цехынь хүдэлхэеэ болиһоор үниинэй. Урдань эндэ һаалишадай амерха зохидхон таһалга, столово, буфет, сауна, медпункт гэхэ мэтэ байдаг һэн. Тэдэнэшье хуу орхигдошоо.

Ажалша коллективые арендэдэ оруулха, бэеэ даагаад хүдэлдэг болгохо тэдэниие оттолон орхижорхихо ёһотой бэшэ ха юм. Бүхы ажалъень эмхидхэжэ, гуримшуулжа үгэхэ, түһалха, хэрэгтэй юумээр хангаха ёһотой,— гэжэ районой хүдөө ажахын продукци бэлэдхэлгэ болон шанарай талаар инспектор А. М. Белоколодов хэлэнэ.

— Энээндэ ёһоор бэлдэнгүй, хүн зондо хүсэд ойлгуулангүй тэдэниие арендэдэ оруулха гэшэ бруу. Бүри түрүүнһээ зарим зомнай энэ гуримда орохо дурагүй байһан юм. Тиимэнээ коллектив соо үгэхэ ойлголсохогүй, али болохо юумэн дээрэһээ арсалдаха ушар гараа. Зариман ажалдаа хайша хэрэгээр хандадаг болоо —гэжэ эндэхи отделениие эрхилэгшэ В. Ф. Титов хэлэнэ.

Мүнөө ОПХ-гай дирекци тохёолдоһон байдалые заһэруулха хэмжэнүүдые абажа байна. Гэбэшье һу һаалинь доошолһон зандаа. Хэрбээ нёдондо январь, февраль һараануудта 1800 шахуу центнер һүн һаагдаһан һаа, мүнөө жэлэй үнгэрһэн энэ хоёр һарада тэрэнь 1000 центнертэшье үүрөөгүй.

Тэрэшэлэн «Заветы Ильича», Орогнын совхозуудай, Ивалгын совхоз-техникумэй фермэнүүдтэ бэһэл иимэрхүү байдал үзэгдэнэ. Эдэ ажахынуудаа үнгэрһэн жэлдэ һу һаалияа доошолуулхаһаа гадна, энэ жэлдэшэ тэрэнээ үшөө бага болгожол байна.

Жэшээлхэдэ, «Заветы Ильича» колхоздо гансахан үбэлжэлгын үнгэрһэн таба һарада үнеэн бүриин һу һаам урда жэлэйхиһээ аяар 140 шахуу килограммаар доошоо ороо. Тиигэжэ энэ үе соо 2 мянга гаран центнерээр бага һүн һаагдаа.

— Энээнэйнь шалтагаан гол түлэб ганса үбһэ тэжээлэй дутамагһаа, шанарайнь мууһаа болоно бэшэ, мүн баһа тэрэниие ёһоор буйлуулангүй, малдаа үгэдэг дээрэһээнь болоно. Эндэ һайн түхеэрэлгэтэй тэжээлэй цех бии. Гэбэшье элдэб шалтагаанаар тэрэнь дүүрэн хүсэндөө хүдэлгэгдэнэгүй, — гэжэ РАПО-гой ахамад зоотехник В. А. Черниговский хэлэнэ.

Бүхы дээрээ район соо байгша оной эхинһээ хойшо үнеэн бүриин һу һаам нёдондонойхиһоо 120 гаран килограммаар доошолоо. Иимэ байдалда һанаата болонгүй байхын аргагүй.

Тэрэмэндэ арадай депутадуудай районно Советтэ болоһон зүблоон дээрэ энэ асуудал үшөө дахин хэрагдаһан байна. РАПО-гой начальник П. Б. Банзаров тэндэ үгэ хэлэхэдээ, мал ажалда, тэрэ тоодо үбэлжэлгые үнгэргэлгэдэ тохёолдоһон энэ орёо бэрхэтэй байдалые дабажа гарахын, илангаяа һу һаалиин доошололые зогсоожо, дээшэлүүлхын тула бүлтаараа оролдохо, юрэ бүсын хэмжээнүүдые абаха ёһотойбди гэжэ тэмдэглээ һэн. «Энэмнай, тэрэмнай муугаар хүдэлнэ гэжэ зэмэлхэдэмнайшье, сугладаа, зүблоон бүхэндэ бэе бэеэ харааха, аргадахадамнайшье үрэ гаранагүй. Дээрэһээ доро хүрэтэгэр үйлэдбэриин ажалай эмхидхэлэй бүхы шатануудта эрилтэ, хэрюусалгые шангаддахаар саг ерээ. Ажахынууд мүнөө бэеэ даажа абанхай, оёһэдөө мэдэжэ, бүхы хүдэлмэрээ ябуулха аргатай болонхой. Тиимэнээ ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд бүхы юумэнэй түлөө сэхэ хэрюусаха дэргэтэй. Мэргэжэлтэдэй ажалай түлөөһые ажахынуудта туйлагдаһан үрэ дүнгөөрнь үгэдэг болохо шухала. Тэрэгүйдэ мүнөө тэдэнэр ажахынгаа ямараашье хүдэлөө һаа, өөрэгүй тоттомол салин абаад, үшөө элдэб нэмэлтэ түлбэри, шан абаад, һанаа амар һууна ха юм. Энэмнай хүнүүдэй хэрюусалгые доошолуулна. Нүгөө талаараа һаалишадта, малшадта анхарал хандуулха, ажалай, ажаһуудалай таатай зохид эрхэ байдал тоттоохо, үйлэдбэриин технологиие наринаар сахиха хэрэгтэй»— гэжэ тэрэ хэлэнэ.

Эдэ бүгэдэнһөө ямар тобшолол хэхэ болоноб? Ивалгын районой ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд, малшад, һаалишад, партийна, профсоюзай, комсомолой эмхинүүд булта хам орожо, хаба шадалаараа хүдэлөө, ороидоо таа, хэрюусалгаяа дээшэлүүлээ, гурим журамаа шангаддахаа һаа, һу һаалиингаа мал ажалда тохёолдоһон бэрхэшээл, гэгдэлые түргэн усадхажа шадаха гэжэ найдагдана. Оёһэдһөөнь ондоо хэншье эдэ бүхы ажалыень хэжэ, гуримшуулжа үгэхэгүй ха юм.

М. НАМЖИЛОВ.

Николай Иванович Борисенко Улаан-Удын лесотехникум 23 жэлэй саада тээ дүүргээд, механик мэргэжэлтэй болоһон юм. Тэрэнэй хүтэлбэрилдэг мастерска участок судна бүтээлгын заводой 3-дахи цехэй түрүү участогуудай нэгэн юм. Николай Ивановичай толгойлдог бригадада 13 мэргэжэлтэ хүдэлнэ. Энэ участогай коллектив үндэр бүтээсэ түйлахадаа, предприяти соогоо мэдээжэ болонхой.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: мастер Н. И. Борисенко (зүүн гарһаа), участогай хүдэлмэришэн Олег Бондарь.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ТРАНСПОРТ: биледэй сэн нэмэнэ

Манай ажабайдалай ямаршье талые абаад үзэхэдэ бүхы юумэн үнэтэй боложол байна. Бидэнэй хүн бүхэн ямар нэгэ транспортаар ябаха баатай болоод байдаг гэшэ. Тиимэһээ биледэй үнэ сэн тухай асуудал хэниешье һонирхуулха байха гэжэ һананабди. СССР-эй правительствын болон Президентын шиидхэбэринүүдтэй таараалдуулан, түмэр харгын, агаарай болон бусад замаар ябаһанай түлөө түлбэри дээшэлүүлэгдэбэ. Транспортна хоёр министерствын хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэдтэ хандан, ТАСС-ай корреспондентнүүд энээн тухай хөөрэжэ үгэхыень гуйба.

— Пассажирска вагонуудай 200 мянган түхэриг һөө 1,5 миллион хүрэтэр, электровозуудай —2 дахин үнэтэй болоод байхада, эдэ һалбаринуудта ажалладаг хүнүүдэй хүн зониие хангаһанайнгаа түлөө түлбэри нэмэхэ дуратай байһаниинь гайхалтай бэшэ,— гэдэ Харгы замай министерствын пассажирска управлениин начальник В. Н. Шатаева харюусана. — Пассажирнуудые зооһэнэй түлөө гаргаһан гаргашануудай ба сролон оршонуудай хоорондохи жэл бүриин 2 миллиард түхэриг илгаае гүрэн түлэдэг байг лэ гэжэ бидэ гуйгаад үзөө һэмди. Тэд СССР-эй Министрнүүдэй кабинет арга боломжоёо өөһэдөө бэдэрэгты гэжэ харюусаа һэн. Тиимэһээ пассажирнуудые зооһэнэй түлөө түлбэриие дунда эзэргээр 70 процент дээшэлүүлжэ, энэ гаргашаяа харюулха болонобди.

Биледүүдэй сэн ямар гуримаар нэмэгдэхэб? Эгээн багань — хамтын вагонуудта 54 процент, эгээн ехэнь купейнэ вагонуудта 87 процент нэмэхэ. Хото городууд шадархи поездоор ябаха биледэй сэнгые нютагай Советүүдтэй зүбшэжэ байгаад тодорхойлхо болоно.

Хүнгэлэлтэтэй абонементнэ биледүүдэй сэн хэдэн арба дахин нэмэхэ болоно. Юуб гэхэдэ, ороной элдэб нютагуудай томо предприятинуудай хүдэлмэрилэгшэд түлөөһэгүйгаар шахуу түмэр замаар ябана. Тиин эдэ гаргашануудые хэншье түлэхэ дурагүй байдаг. Хүдэлмэришэдөө ажалдань хүргэхын тула предприятинууд өөһэдөө, тэдэнэй профсоюзууд, социальна хангалгын эмхинүүд һанаагаа зобохо ёһотой гэжэ бидэ тоолонобди.

— Тусхай нэгэ шэглэлээр хуушан ба шэнэ сэнгүүдые сасуулан харуулаад үгыт даа.

— Хурдан ябадалтай поездын купейнэ вагондо Москваһаа Адлер хүрэтэр ябахадаа, 23 түхэриг түлэдэг байгаа һаа, 41 түхэриг болохо; Архангельск хүрэхын тула 16-най ороидо 29, Баку —26-най ороидо 47, Владивосток —81-нэй ороидо 158, Киев —15-нэй ороидо 26, Ташкент —31-нэй ороидо 64 түхэриг болохо.

Самоледой биледүүдэй сэн дунда эзэргээр 80 процент нэмэхэ юм. СССР-эй Граждан авиацийн министерствэһээ мэдээсэһэнэй ёһоор, мүнөөшье апрелиин 1-һээ хойшо ябаха билет абаа һаань, шэнэ сэнгээр худалдана.

— Үнэ сэн нэмэхэ хэмжээнүүд элдэб янза,— гэдэ Граждан авиацийн министерствын авиационно худалдаариин ба хүн зониие зөөхэ управлениин начальник С. Овчарежо хэлэнэ.— Тэрэнэй эгээн дээгүүр ба эгээн доогуур сэн тодорхойлхын аргагүй. Жэшээлхэдэ, Москваһаа Ленинград хүрэхэ билет урдань 18 түхэригтэ байгаа һаа, мүнөө 43 түхэригтэ болохо гэхэ гү, али 2,5 дахин шахуу нэмэхэ. «Москва —Сочи» гэһэн «амаралтын» рейс урдань 31 түхэригэй байгаа һаа, мүнөө 65 түхэригтэ болохо. Харин Москваһаа Яхад ошохо билет 1,4 дахин нэмэжэ, 134-нэй ороидо 184 түхэригэй болохо.

Тиигэжэ түмэр харгын ба автомобильна замай холбоо барисаатай газарнуудта самоледой үнэ сэн охэер дээшэлнэ гэжэ хараанабди. Тэрэкшье ойлгосотой. Юуб гэхэдэ, Холын хойто зүгэй, Сибириин ба Алас-Дурна зүгэй олонхи нютагуудта авиаци гэшэ эри ганса шахуу транспорт болоно бшуу. Мүн эндэ ажаһуудаг хүнүүд ороной бусад түб районуудта, мүн урда зүгэй курортнуудта ошоходоошье самоледоэр лэ ябадаг гэшэ. Тиимэһээ самоледой харгы замай холо байха бүри авиабиледэй үнэ сэн багаар нэмэнэ.

Нютаг нютагай агаарай замаар ниидэдэг самоледуудай биледэй үнэ сэн хубилгаха асуудал авиапредприятинуудта даалгагданхай. Тэдэ засагай, нютагай эмхинүүдтэй зүбшэн хэлсэжэ, энэ асуудал шиидхэхэ болоно. Эдэ авиаотрядууд олзо оршо багатайгаар ажалладаг юм, тиимэһээ биледэй сэн нэмэнгүй байхын аргагүй. Гадуур ороидоо 15 минута ниидэхэ нютагай багa хэмжээнэй авиалининкүүдтэ биледэй үнэ сэн ороидоол 3—4 түхэриг болоно. Таксигаар ябаһаа үнэгүй. Эндэ биледэй сэн 2 дахин дээшэлүүлээшье һаа, пассажир ехээр хохидохогүй байна.

— Элдэб янзын хүнгэлэлтэнүүд гэжэ байха гү? Жэшээнь, студентнүүдтэ.

— Байха, гэбэшье шэнэ системын ёһоор, тэдэ мүн лэ бага-сага хубилгагдаха болоно.

А. ДРАГАН,
Н. МАРУНОВ,
ТАСС-ай корреспондентнүүд.

Үндэһэн соёлоо хү

УГ ГАРБАЛ Б ҮНДЭҺЭН ХЭЛ

БАУСТ

МАНАЙ буряадуудай хэды хубинь үндэһэн хэлэеэ, уг изагуурэа, үльгэр түүхэтэ домогоо мэдэдэг хаб гэжэ би өөрһөө асуугаад, энээндээ харюу олоногүйб. Эдэ өөртөө табяша асуудалнуудтам гүйсэд харюу олохоор хүчүүдшье манай буряад нютагуудта олдохогүй гэхэ гү, олдоошье һаа, үсөөхэн лэ байха гээд һанагдаха юм. Магад алдуу гергана гүб гэжэ өөрыгөө эзэмлээдшье үзэхэдэм, туһа болоногүй.

Минии үхибүүн бага ябахадаа, тообии, таабайнарнай, эжы абанарнай гү, али түрэлхиднай уг гарбалаа хүргаяа даража байгаад тоолодог, нэрлэдэг һэн. Тиигэжэ табан хүргандаал адли уг изагуураа мэдэдэд ябахыень үрэ хүүгэдээ, аша гушанараа һургахадаа, нэгэ отогһоо тараһан зон хэд гэшэзбибди гэжэ тэрэ үеын хүнүүд һайнаар мэдэдэ ябаһые ороддохоһоо гадна залуу үетэниинь аха эаха үбгэд, хүгшэдэйнгөө үгэ хүүрые үндэр дээгүүр тооложо, һүргаал заабари болгон, нанчиндаар сахижа ябадаг һэн.

Бидэ гү, али манай уг гарбалай зон ямар нэгэн өөһэдынгөө уг изагуурэй үндэр нанһатанда суглараад, эндэнэй түүрэлһэн үльгэр домогуудые унтаха нойроо мартаад шахуу үбэлэй һүнинүүдтэ ушагаай гэрэлдэ һуужа, шагнадаг байгаа гүб даа. Үгышье һаа, ухаанай хүрдые урилдуулжа, таабари домогуудые таалсахаһаа гадна элдэб наадануудые наадахаһаа эхилээд, залуу хүбүүд, бесагад дуунуудые хаялсажа, ухаан бэлигээ гүйлгэдэг байһаниинь мүнөө элеэр һанаанда ороно.

Тэсэ зоргондоо болоһон гушгаа онууд шуһа нүжөөр хүржэ ерээ бэлэй. Нютагаймнай эгээл ажалша бүхэриг гэр бүлэнэрые «нюдарген» гэжэ нэрлээд лэ, адуу малнуудыень хамажа булгаагаад лэ, оёһэдыень туужа абаашаа һэн. Тэдээнэй олонхинь харгы замдаа харшалуулжа, тулижа, зобожо гээгдэнэн гэдэг, амиды хүл дээрээ ябаашадынь. Хаалта шорондо гү, али үгышье һаа, ямар нэгэн лагерьта хосорһон һургаһан, 1931 ондо тэрэ олон ажалша бүлэнэрэй арба гарен мянган малнуудые Санагын харуул дээрэ хюдажа, Сарьдагаар Эрхүү хото абаашанабди гээд, Зүүн-Морин гү, Эрхүү голнууд соо олонхиень шэнгэжэ һалгаагаа бэлэй.

Гушан долоон оной хамалганиие хэн, мартахаб: «панмонголизм» гэхэ мэтын хардалга гүрдэлгын «хүнэһэн» болгожо, эгээл юумэ мэдэхэ ухаатай, сэсэн хүнүүдыемнай хамажа абаашаа.

Иигэжэ гушаад онуудһаа эхилжэ, уг гарбалаа, үльгэр түүхээ, ёһо заншалаа һайнаар мэдэхэ, эдээнээ үрэ хүүгэдтээ, аша гушанартаа һургаал заабари болгон дамжуулдаг эрхим түрүү арадаймнай түлөөлэгшэнэрые һалгаажархёо юм. Тэрэ сагһаа эхилээд, «панмонголизм» гэгдээд лэ, «арадай дайсад» гүүлэхэнэ айгаад лэ, хүнүүдней уг изагуур гэшэсэ дурдахаяа болижо, хонжэн болошоо һэн гэхэдэ, алдуу болохогүй. Тиигэжэ уг гарбалаа, түүхэ домогоо, ёһо заншалаа манай Буряадай дэбисхэр дээрэхи угсаатанаймнай мартаһан шалтагаанай нэгэниинь гушгаад онуудай энэ муу муухай үйлэ хэрэгүүдтэй нягта холбоотой гэжэ һанадагби.

Энэ хамалган соогуур хоёр нагасанарни, эжымни, аха дүү юёр — эгээл бидэ багашуулаа тэжээжэ байһан хүнүүднай туугдажа ошоод, ехэ нагасамнай Шойдоков Лубсан Аригунович хаанашьеб Красноярск шадар лагерьта хосорһоо, мүнөө тэрэнэй хэрэг сагаарууладганхай гэһэн саарһан ерэнхэй. Бага нагаса Шойдоков Ламажаб Аригунович тухайгаа бэдэрэлгэ хүүлэхэдэмнай, ямаршье мэдээн үгы. Энээнһээ шалтагаантай манай хоёр гэр бүлын юһэн үхибүүд туранхалжа тулижа, ядажа амидарһан гээшэбди.

Далаад онуудай хоёрдохи хахадһаа эхилжэ, манай Буряадай республикада үндэһэн хэлэндээ хайша хэрэгээр хандадаг ушарнууд үзэгдэжэ эхилһэн юм. Тиигэжэ олон буряад һургуулинуудта үндэһэн хэлэнэй хэшээлнүүд болюулагдажа, хотонуудта гү, али хүдэлмэришэдэй тосхонуудта ажаһуурһан манай угсаатан үндэһэн хэлээ орой мартаһан гү, үгышье һаа, мартаха түйлдаа хүрэһэн гээшэ ааб даа.

Хэрбээ манай Буряад республикада ажаһуудаг хоёр зуун табин мянган буряадуудай зуун арбан нэгэн мянганиинь городуудта һуудаг юм һаань, үшөө хүдэлмэришэдэй тосхонуудта һуудагынь хэдыб гэжэ мэдэгдэнэгүй. Тиигэжэ хоёр зуун мянган буряадуудһаа хахадынь үндэһэн хэлээ мэдэдэг гү гэһэн асуудал түрэдэг.

Хэрбээ 1970 ондо манай республикын буряадуудай ерэн гурбан хубинь, үндэһэн хэлээ мэдэдэгбди гэһэн харюу үгөө юм һаа, 1986 ондо наян зургаан хубинь мэдэдэгбди гээд харюусаһан байха юм. Тиигэжэ жэл ошохо бүри үндэһэн хэлээ мэдэхэгүй зомнай олошорно. Тэсэ энэ түрэлхи хэлээ мэдэдэгбди гэһэн хүнүүднай түрэлхи хэлээ ойлгодог, хэлэдэгшье һаа, үншажа, бэшэжэ шададаг гү гэһэн эүйлдэ этигэжэ ядахаш.

1936 ондо Санагын дасаниие газарай нюруу дээрэһээ үгы хэжэ хаяһан ушар, манай нютагай соёл болбосоролой унаха ба доройтохо хэрэгтэ сэхэ нүлеотэй байгаа гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Хоёр томо десан, хэдэн дугаануud үгы хэгдэһэн гээшэ. Хэдэн олон дээдэ эрдэмтэй ламанарые «хамажа абаашаад, харгы замдаань һалгаагаа гээшэ ааб даа. Тэдэ ламанар нютагай зониие санскрит болон хуушан монгол хэлэндэ һургаха, гэгээрүүлхэһээ гадна нютагай зониие түбэ медицинын аргаар эмшэлдэг байгаа.

Тэдэ эмшэ ламанарай нэгэн Бабуугай Шойдон гэдэг Красноярскын лагерьнуудай нэгэндэ хосорон һалаһан гэдэг. Тийхэдэ хуушан монгол бэшэг дээрэ нютаг зоноо уншуулжа ба бэшүүлжэ һургахаһаа гадна уран зохёолшье бэшэдэг ламанар байгаа.

Тэдэнэй нэгэн Жалсанов Шираб-Жамса гэдэг поэт Мэлс Самбуевай түрэһэн нагаса Санагын дасанда тохёолдоһон һайн һайхан эүйлнүүдые шүлэглэн, хуушан монгол бэшэг дээрэ зохёогоод, тэдээнээ дасанай элдэб баяр ёһолол дээгүүр гү, үгышье һаа, түрэ, хурим дээгүүр уншажа, зоной һэшаалда хүртэдэг байһан юм гэдэг. Тэсэ тэдэ зохёолнуудынь Санагын дасанай һандаргадахада хосорон һалаһан ааб даа, мүнөө тэдээнһээ юуншье олдодоггүй.

Тиихэдэ бидэ буряадуud хэлэ бэшэггүй, харанхы мунхаг байһан зон гэшэбди гэжэ һухирэлдэдэг бэлэйбди. Тиигэжэ лата бэшэгтэ, һүүлдэнь ород бэшэгтэ орожо, одоол «хэлэ бэшэггүй харанхы мунхаг байһанаа, оёһэдын хэлэ бэшэгтэй болобобди» гэжэ байжа арад олондоо ойлгуулхые оролдоһон гээшэбди. Иигэжэ албан хойрог ябадалаараа буряад угсаатанайнгаа соёл гэгээрэлые доройтуулан доромжолһон болонобди.

Дээрэ дурсагдаһан элдэб эсын шалтагаануудһаа удхатай нютаг зомнай уг гарбалаа мэдэхээ, хэрэгсээхээ болёо гэжэ хэлэгдээ гээшэ ааб даа. Зарим наһажаал хүнүүдһээ уг һалаа гэһэн һураг дуулдаад лэ, мүнөө тэрэнэй хэрэг сагаарууладганхай гэһэн саарһан ерэнхэй. Бага нагаса Шойдоков Ламажаб Аригунович тухайгаа бэдэрэлгэ хүүлэхэдэмнай, ямаршье мэдээн үгы. Энээнһээ шалтагаантай манай хоёр гэр бүлын юһэн үхибүүд туранхалжа тулижа, ядажа амидарһан гээшэбди.

Далаад онуудай хоёрдохи хахадһаа эхилжэ, манай Буряадай республикада үндэһэн хэлэндээ хайша хэрэгээр хандадаг ушарнууд үзэгдэжэ эхилһэн юм. Тиигэжэ олон буряад һургуулинуудта үндэһэн хэлэнэй хэшээлнүүд болюулагдажа, хотонуудта гү, али хүдэлмэришэдэй тосхонуудта ажаһуурһан манай угсаатан үндэһэн хэлээ орой мартаһан гү, үгышье һаа, мартаха түйлдаа хүрэһэн гээшэ ааб даа.

Хэрбээ манай Буряад республикада ажаһуудаг хоёр зуун табин мянган буряадуудай зуун арбан нэгэн мянганиинь городуудта һуудаг юм һаань, үшөө хүдэлмэришэдэй тосхонуудта һуудагынь хэдыб гэжэ мэдэгдэнэгүй. Тиигэжэ хоёр зуун мянган буряадуудһаа хахадынь үндэһэн хэлээ мэдэдэг гү гэһэн асуудал түрэдэг.

Хэрбээ 1970 ондо манай республикын буряадуудай ерэн гурбан хубинь, үндэһэн хэлээ мэдэдэгбди гэһэн харюу үгөө юм һаа, 1986 ондо наян зургаан хубинь мэдэдэгбди гээд харюусаһан байха юм. Тиигэжэ жэл ошохо бүри үндэһэн хэлээ мэдэхэгүй зомнай олошорно. Тэсэ энэ түрэлхи хэлээ мэдэдэгбди гэһэн хүнүүднай түрэлхи хэлээ ойлгодог, хэлэдэгшье һаа, үншажа, бэшэжэ шададаг гү гэһэн эүйлдэ этигэжэ ядахаш.

1936 ондо Санагын дасаниие газарай нюруу дээрэһээ үгы хэжэ хаяһан ушар, манай нютагай соёл болбосоролой унаха ба доройтохо хэрэгтэ сэхэ нүлеотэй байгаа гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Хоёр томо десан, хэдэн дугаануud үгы хэгдэһэн гээшэ. Хэдэн олон дээдэ эрдэмтэй ламанарые «хамажа абаашаад, харгы замдаань һалгаагаа гээшэ ааб даа. Тэдэ ламанар нютагай зониие санскрит болон хуушан монгол хэлэндэ һургаха, гэгээрүүлхэһээ гадна нютагай зониие түбэ медицинын аргаар эмшэлдэг байгаа.

Тэдэ эмшэ ламанарай нэгэн Бабуугай Шойдон гэдэг Красноярскын лагерьнуудай нэгэндэ хосорон һалаһан гэдэг. Тийхэдэ хуушан монгол бэшэг дээрэ нютаг зоноо уншуулжа ба бэшүүлжэ һургаха гадна уран зохёолшье бэшэдэг ламанар байгаа.

Тэдэнэй нэгэн Жалсанов Шираб-Жамса гэдэг поэт Мэлс Самбуевай түрэһэн нагаса Санагын дасанда тохёолдоһон һайн һайхан эүйлнүүдые шүлэглэн, хуушан монгол бэшэг дээрэ зохёогоод, тэдээнээ дасанай элдэб баяр ёһолол дээгүүр гү, үгышье һаа, түрэ, хурим дээгүүр уншажа, зоной һэшаалда хүртэдэг байһан юм гэдэг. Тэсэ тэдэ зохёолнуудынь Санагын дасанай һандаргадахада хосорон һалаһан ааб даа, мүнөө тэдээнһээ юуншье олдодоггүй.

Тиихэдэ бидэ буряадуud хэлэ бэшэггүй, харанхы мунхаг байһан зон гэшэбди гэжэ һухирэлдэдэг бэлэйбди. Тиигэжэ лата бэшэгтэ, һүүлдэнь ород бэшэгтэ орожо, одоол «хэлэ бэшэггүй харанхы мунхаг байһанаа, оёһэдын хэлэ бэшэгтэй болобобди» гэжэ байжа арад олондоо ойлгуулхые оролдоһон гээшэбди. Иигэжэ албан хойрог ябадалаараа буряад угсаатанайнгаа соёл гэгээрэлые доройтуулан доромжолһон болонобди.

Дээрэ дурсагдаһан элдэб эсын шалтагаануудһаа удхатай нютаг зомнай уг гарбалаа мэдэхээ, хэрэгсээхээ болёо гэжэ хэлэгдээ гээшэ ааб даа. Зарим наһажаал хүнүүдһээ уг гарбал тушаань хөөрэлдэхэ гэхэдэшни, өөрыгөө, мүн өөрымни үрэ хүүгэд хэд бэ гэжэ мэдээд ябабал, хүроод үлөө гэдэг ушарнууд али олон дайралдадаг. Сталинай зонхилон захиржа, дура зоргоороо аашалһан хэрэгэгы бүдүүлиг үе сагта зомнай аха дүүгээ дурдахаяа болижо, ороё мэдэхэеэ болиһон шахуу гүб даа.

Түнхэнһөө Санагада хилэ хараяяа ерэнэн Онгорёон Абхай гэжэ хоёр аха дүүнэр байһан юм. Тэдэ Хонгоодор үгтай зон гэхэһээ ондоо юуншье мэдэгдэнэгүй. Онгорёон долоон хүбүүтэй болоо. Тэрээнэй Хаһаатай хүбүүн Дэлгэр гэжэ ори ганса хүбүүтэй байгаа. Дэлгэр Шаглаан гэжэ мүн лэ ганса хүбүүтэй болоо. Шаглаан долоон хүбүүтэй болоо. Шаглаанай бэлдэн гэжэ хүбүүн Шэхэтэ гэжэ ганса хүбүүтэй һэн. Шэхэтэ өөрынгөө ээлжээндэ «Бандан, Будажабэ, Сандан, Даша-Нима, Сультим, Шираб-Сэнгэ, Даназан гэһэн долоон хүбүүтэй байгаа. Байдан гурбан хүбүүтэй, табан басагатай байгаа, Банданай Ринчин гэжэ басаганай хүбүүн Мэлс Самбуев—Буряадай мэдэдэжэ поэт. Мэлсын хүбүүн Чингис технологическа институдай студент.

Иигэжэ энэ үгһаа тараһан зон юһэн уе болоно. Эндэ Онгорёоной долоон хүбүүдһээ нэгэ-нэгэ хүбүүдыень харуулхые ородоодоб. Энээнэй түлөө энэ үгсаатан намайе хүлисэнэ бээ. Үнэн дээрээ дунда үеыншье хүнүүд, үшөө залуушуулшье иигэжэ уг гарбалаа мэдэнгүй ябадаг гээшэ. Үчэн дээрээ Онгорёон Абхай хоёр Түнхэнэй ямар нютаһааб, түрэл зониинь хэд бэ гэжэ мэдэгдэнэгүй, үшөө ямар уе сагта гү, али хэзээ Санага ерэһэн байгааб гэжэ тодо бэшэ.

Санагада сартуулшье, сонгоолшье үгтай зон бии. Үшөө шошоолог, хүрхүүд, тэртэ отогуудайшье зон бии. Санагын зоной уг гарбал ороидоо шэнжэлгдээгүй эүйл болоно. Залуу эрдэмтэй Галданова «Захааминай буряадууд» гэһэн ном бэшэнэ гэжэ дуулаа һэн хаб. Тиимэһээ тэрэ эрдэмтэ

Публицистикэ

«ХҮН БОЛОХО БАГАҺАА...»

* «Саг — сагтаа, сахилза — хүхэдөө» гэдэг оньһон үгын удхаар энэ статья нэбтэрэнхэй.
* 60-аад онуудай эдир үеэ нэй ажабайдал, эдэбхи үүсхэл тухай.
* Мүнөө сагай залуушуулай ажабайдал дүрбэн гол шалтагтай гэжэ автор баримтална.

Залуушуулнай байд гээд лэ сүбботнигуудые эмхидхэхэ. Түлөө залһаяа, һургааг, модо бэлдэжэ, үбһэ һогоомо шэрэнай хүдөө нютагтаа элдэб ажалнуудта хүдэлдэг һэн.

Залуушуулнай байд гээд лэ сүбботнигуудые эмхидхэхэ. Түлөө залһаяа, һургааг, модо бэлдэжэ, үбһэ һогоомо шэрэжэ, госхоноо сэбэрлэжэ, саг зуура соо аргагүй ехэ ажал бүтээжэрхидэг бэлэй.

Сог зугаатай, хүхюун залитай нүхэднай удэшэндөө колхозойнгоо клубта сугларжа, зүжэг наада харуулха, ёохор, хатар наадаха даа. Холыншье гүүртэдэ хүдэлжэ байһан хүбүүд, басагад үбэлэй шэрүүн хүйтэнние хүйтэн гэнгүй мори шаргаараа дуугаа ханхинуулһаар ерэгэд лэ, бүхы зугаа наадандаа эдэбхитэй шудэргы хабаадагша һэн. Тэрэ үедэ хүдөө тосхонуудта уран һайханай наадануудые ехэ хүгжэ-эхэй байһан юм.

Мүн лэ дээрэ дурсагдаһан авторнуудай баһа нэгэ дуунай бадагууд һачагдаадхина.

Дуулим уужам харгыгаар
Дуугаа татан табипуулнам.
Дуунай дүүрэн аялгаар
Дуугай талые һэрээнэм.
Даган хээрни хатараа,
Сүүрэгүүлан табараа.
Дайдын саана хорагдаа
Суутай һайхан колхозни...

Иигэжэл хүдөөгэй ажалай дүрүүлэ абажа, ажалдаа атаржан, ойл аймаг болоһоор, залуу үеэн нютагтаа эхэ, эсэгынгээ наһаараа хэжэ ябаһан ажалые саашань үргэлжэлүүлжэ, хүдөө ажалай бүлэдэ халаан боложо, хамжан ородог бэлэй.

Тоод энэ үеымнай залуушуул дайнай һүүлээрхи хатуу, шэрүүн жилнүүдые үхибүүн балшар наһанһаа дабажа, гэдэнэшье үлдэһэн, мүрөөшье даараһан байна ха юм. Хэды тиигэбэшье хара багаһаа ажал хэжэ хатуужаһан, шанга бэетэй өөдэлһэн ааб даа. Би өөрынгөө үетэнние дээрэ үргэжэ магтана бэшэб, үнэн байдал тиимэл байгаа ха юм.

Дайнай жэлнүүдтэ эдихэ эдеэн, үмдэхэ хубсаһан гээшэ али тухай хомор һэм? Хоороллохо юумэмнай колхозой амбаарай нормын талхан һэн даа. Хабар, намарай үедэ үхибүүд һургуулиһаа гэртээ ерэмсээрээ, хүдөө тэряалан гаража, ороһоной хоолос, хулганын үргэн суглуулжа, үдэшэ болотор ябаха. Суглуулһан хоолоо хатаажа, үнгэжэ, хиидхэжэ ороһон болгоод, гэр тээрмээр татажа талхан болгоод, ёпоошхо барижа эдигшэ һэмди. Энэзнһээ байтагай малай хоол (жмых, горох, ногооной гурил мэтын зүйлнүүдые ногоон сай шэнгээр даража хэһэн брикет) халуун плита дээрэ шаража эдихэ саг бологшо һэн. Зунай сагтал загаһанда садагша һэмди. Үргэн сэнхир Иисэнгымнай нуур хатуу бэрхэ сагта нилээдгүйхэн тэнгэһэн ааб даа. Ехэ нуурай эрьедэ һуухада һайн, маниие хооллуулна гэжэ бидэ эдирхэн ухаандаа ойлгогшо һэмди. Үбэлдөө нуур дээрэ колхозоймнай загаһашад олзо хэжэ, загаһаяа дайнай газарта эльгээдэг һэн. Дайнай үедэ загаһашадай ажал ехэ шанга журамтай, нэгэшье загаһа хажуу тээшэнь гергадаггүй, хатуу зарлиттай, үдэр бүри «Рыба — фронту» гэжэ бэшээтэй лозунг абажа ябедаг, хурганайшье зэргэ жараахай губшаһан газартаа үлөөдэггүй һэн.

Хубсаһанай талаар хэлэхэдэ, зүүдэндэмнэйшье хараг дадаггүй һэн.

Нэгэ нимэ ушар ороидоошье мартагдадаггүй. Колхозойнгоо (XVII партконференциин нэрэмжэтэ) эхин һургуулида һурадаг байхадамни (дайнай тераад байһан үе) багшамнай дайнһаа һая ерэһэн Дон Будаевич Эрдынеев, тулюур байдалтай, олон сурбатай хөөр айлай хүбүүдтэ хоёр-хоёр метр сагаан бүд үгүүлһэн юм. Нэгэниинь би һэм. Тэрэ бүдөөрөө самсануудые гараар оюулаад, һургуулидаа ошоходоо үмдөөд, ерэхэдээ тайлажа, гэрэйнгээ ханада дээрэ үлгөөд байгша һэмди. Табяад сууудааршье һургуулиин хүбүүд хара сатин шаровар, энгэрэйнгээ хармаануудта түмэр замагуудтай вельвет самсатай, кирзэ сабхитай болоо һаа, гоё хубсаһатай хүбүүдэй тоодо ородог һэн.

Һургуулиимнайшье хэрэгсэл гэхэдэ, баһал тулюур һааб даа. Пеэшэнэй хара тортог бишыхэн шэл амһарта соо үһанда эдьхэжэ бэхэ хэжэ хармаанлаад, модондо гуурһа уяжа ручка хээд, жэбхүүн сумкаяа үргэлөөд, һургуулидаа ошогшо бэлэйбди. Нэгэ тетрадьтай болоо һаа, гамнажа, нэгэшье тала үлөөнгүй ара, үбэргүй бэшэдэг һэмди. Ном судар гээшэмнай олдошогүй юумэн һэн даа.

Зулгы һайхан зунай сагай ерэхэдэ, колхозойнгоо хони ямаа һаажа, брынзэ хэдэг заводто һү тушаадаг һэмди. Одоошье эндэ һуужа жаргадаг һэмди даа. Арбаад наһанай хүбүүд үбһэндэ гарелсажа бухал шэрэдэг, үбһэ тармаха, һэлихэ, моришон болохо, басагад үнеэ һаалсаха, тугал, буруу, хони, ямаа адуулха г. м. ажал шардайлдатараа, шадахысаа сүлөөгүй хэдэг һэн. Арба гаран наһандаа хүбүүднай колхозойнгоо урдаа хараха үбһэшэд гэн тоологдодог, бригадануудай буляалдаанда ородог бэлэй.

Адуун һүрэг соогоо эмнигые ургалжа; эмээл ,тэргэдэ һургаад, дошхон һэргэг ардагые мушхан һүрдүүлжэ, үбһэнэй косилкада оруулжархёод хаханнуулжа ябадагнай, баһал урматай бэлэй даа. Тэрэ сагай байдалые мүнөөнэй залуушуулда хаа-яа хөөрэхэдэ, балай этигэдэггүй хэбэртэй вгша. Үльгэр онтохо хөөрэһэндэл.

Шэмэрүүн сагай шэрүүн байдалда үхибүүн наһаяа үнгэргэхэ хубитай байһан минии үетэн сеашадаа һурааг лэ, ажаллаад лэ, доройтоогүй, үри бэеые үдхэжэ, мүнөө үбгэн баабай, хүгшэн эжынүүд болонхойнууд ябадаг. Баһа наһанһаа хатуужаһандань, ажал һайса хэһэндэнь бэень эрхэжээгүй, үе мүсынь, махабадайнь хүдэржэл болбосоролдо аргагүй туһатай байгаа гэжэ һанагшаб. Зүгтөө бухы залуу зон толгой тойрон булта дүрбэн тэгшые эдлэжэ, өө-мөөгүй ябаһан гэжэ хэлэхэеэ һанаанагүйб. Баһал хэлтирха, хадуурха ябадал хаа-яа болодог һэн лэ бээ.

Хэды нимэ ажаһуудалтай байбашье, залуу наһанайнгаа золто сагые хүндэлжэ, сагаахан сэдьхэлээр инаг дуранайнгаа ошо дүлые бадаруулжа, сог залитай, шаг шуулатай, хүхюун дуугаа дуулалдаһаар, өохор наада хатарһаар, үльгэр онтохо шагнаһаар лэ «гарнуудай гэнэгада, хүлнүүднай дүрөөдэ хүрэжэ», ажабайдалай бүртаг ута харгыда гараа бэлэйбди...

Цыден ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Яруунка.

(Үргэлжэлынь хожом гараха).

Улаан-Удын локомотивагон заһабарилгын заводой территори дээрэ 16-дахи столовый 12 филиал оршодог юм. Кузнечнэ цехэй столоводо нэгэ доро 140 хүн эдеэлээд гарана. Тус столовый коллектив хөөр халаанда ээлжэлээд хүдэлдэг. Эндэ зургаан дүршэл ехэтэй эдеэ шанагшад хүдэлжэ байдаг. Тэдэнэй дунда ахалагша эдеэ шанагша Галина Алексеевна Гомзякова хорин жэлэй саада тээ Улаан-Удын 9-дэхи ГПТУ дүүргэһэн намтартай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Г. А. Гомзякова.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Буряадай уран зохёолшодой шэнэ бүтээлнүүдһээ

Галина РАДНАЕВА

ШҮЛЭГҮҮДЭЙ ШЭНЭ ДЭБТЭР

* * *

Сагайм хүндэрһэн нюдаргада
Дайруулба аал сабиргайгаа!
Дүпэ хаян шуухираад,
Хубисхал минии соройбо...
Тэнгэриин хаяагай улайхада,
Хурмастын шэрээ шэшэрбэ...
Сэлижэрхибэ гү Сансар үүдээ!
Туруунайнь шэмээндэ үдьхэлүүлээд,
Гансал оортоо үнэн
Гапаар гапаб бү эрьеһэй.
Хатан Эхэ — дэлхэйдэм
Хуби гэжэ байһай.

* * *

Аизаһан мэтэ, байдалые эсхүүлһэн
Алтан тэряанай бураздаа байбал,
Аба хүнэй харгы гэлтэй.
Уршалаа бухэндэнь урма зоригоо
Үрилэртоо гэжэ тариһан һаань,
Үндэһөөрөө хосорхогүйл
уг изагуурнай.
Зэрэлгээн болгожо, сагуудые унагаһаан
Захагүй тэряалан бодожо эбхэршэбэл,
Эхэ хүнэй шарай гэлтэй.
Ерэхэ намараймнай алтан тэряан
Эхын хэшэг буян һаань,
Зүүдэн бэшэл энэ наһамнай.

* * *

Уе сагуудые балга балгаар уухадаа,
Энэ болоһон бэемнил ха.
Үндэр оодэ улы улыһөөр үндыхэдөө,
Элихэ болоһон ухаамнил ха.
Дэлбагар хөёр далим гэбэлни:
Эрхүү, Агын талал.
Дүхэриг татан элихэм гэбэлни,
Эльгэлэн угтаха Буряаднил.

* * *

Сэдьхэлни — эгы нүхэн...
Агы соом даяанда һуурһан
Агуу наран...
Тэндэл — түүхэ уншалган...
Түүхэ соонь жаргал үршөөһэн
Сагай сууряан.

* * *

Эмээл дээрэм һогтуу хүндэл,
Ташуураа шэрэйэн ажабайдал найгана.
Тээгээд ябаһан намайе туршаһандал,
Эндэ-тэндэһээм нохойнууд бороно.
Урдахи харгымни — динамидай оойор:
Үзүүртэнь носоһон гал мэтэб.
Дошхон сагайнгаа урдань орохоор
Динамидай оойороор гүйнэшье шэнгиб.

* * *

Урдамни обоолһон сэсэгшни
Ороидоол саарһан байбал.
Үүдэндэшни хабшагдаад һэшхэлни
Боложо барихижа байбал.
Дуратайб гэдэгээ мартаһан
Гахай түрэлэй хүн аалшн!
Гэрэл харахадаа тоорийһэн
Тэнэг али шубуухай гүш!

* * *

— Хэншье болгожо, юуншье ѳ-ээрэй
Һалахагүйб шамһаа,— гэхэдээд нэгэн
дурлааб гээ.
Һүүдэрни боложо унаад удангүй:
— Хора нохой! Намайе гэшхээд
туршаарай,— гээ...

* * *

Хүнтэй нүхэсэл бэдэрдэг
Хараасгайн үнэн — тэмсэлдээ:
Шунахай шуһаша батаганаае
сүүдлэжэл байна.
Мүлхижэ, нэрээ нэрлүүлдэг
Могойн эрдэмнь — хэлэндээ:
Хороор уурхай руунь хэхэржэл байна.
Шашажа жаргааб гэдэг
Шаазгайн бэлиг — шашагтаа:
Хоб жэбээр хориггүй тоншуулые
һомолжол байна.
Тоншоогүй һаа гэдэһээ үлдэдэг
Тоншуулай бэрхэнь — ажалдаа:
Литынь хуудаһан — холтоһон
хнидэжэл байна.

МӨДӨӨРӨЙ

Хээрээ нэгэтэ бээрэһэн гулабхаагай
Сонхыншни шэлые нэшэн унабал —
Сайбагад гэхэдээ, саһан болошобол,
Хэзээшье шамайем оложо ошохогүй
Бэшэгээл бэшэнэ гэжэ ойлгоорой.
Бордоһолно досоонь гэжэ мөдөөрэй.

САГААН ҺАРААР

Сагаан һарын саһан парашютайнгаа
Сахаржг татаад буужа ерэхэдэ,
Шамайем һануулжа, гүсэтэй сайнгаа
Шэрэм дээрэ дуулажа эхилхэдэ;
Ая, гэнгаар гэрээ арюудхажа,
Найдалаа зула болгон бадараахаб.
Нэрыеш заабол хоймортоо тахижа,
Ажабайдалаа хадаг болгон табихаб.

ЖҮТӨӨРХЭНЭ

Шамтаяа жарганаб гэхэдэм,
Шамдам жүтөөрхөөд бусаһан
Үнгэрһэн жэлнүүд —
Үндэр һүүдэрнүүд
Үүдэндэм зогсоно.
Үтэр тоншоно.
Шамдаа дуратайб гэхэдэм,
Шамдам жүтөөрхөөд сухалдаһан
Нэрэгүй дуунуудни —
Нойргүй һүнинүүдни
Хүнжэлыем һэхэнэ,
Хэбтэриһээм һугална.

* * *

Дуран тухай
Дуулажа эсэхэгүй дуушанай гээлэ
Зугааша хараасгай
Заһаба нэгэтэ шэнэлжэ уурхайгаа.
Дураяа мартахадаа,
Дуулахаяа болиходоо, шүлэгшэн уйдаба...
Хараасгайн уурхайда
Хеяад үндэгөө хухы хулжаба.

ТАНИЛ НЭГЭНДЭ

Уулзаад танилтаяа баярлааб тэнсэлгүй:
Уйлсэ хэмжэн, залуу ябадагаа
Удалан һагад дурдаабди аргагүй.
Байдал, бүлэ тухайм һурагшалка.
Баяжаһан, үгыгөөрни баһал һонирхоно.
— Бэрхэш даа, номыеш уншааб,—гэнэ
— Шэдитэ дурааһаш түрэгдоол ха,
Шининнгээ һайгаар бэшэнэб шүлэг,
Шамдаа үритэйб,— гэнэб.— Ехэ.
Ай, татай, сошоод үгэһеом:
— Айдар наһанайм аза талаанике
Аса навшань,— гэжэрхёол тэрэм.

* * *

Хүнүүдэй сэдьхэлдэ таараже ядаһан
Хүсэлөөр һайхан уран дуугаа
Холтоһон дороо далдалаад байна
Хуша мөдөн болошооб ороо
Хорхой бэдэржэ, тархиингаа үбдэтэр,
Үдэроо дуулһан тоншуул тоншоо.
Үнэн бээ дуунайм бэлтэр
Хүдэлһэн тоншуулда баярлааб одоо.

* * *

Шүлэг соош — намар.
Намар соош — уйдхар.
Буряад ёһоор
Баряад үзэбэб — хогоосон...
Уйдхар соош — зурхэн.
Зурхэн соош — суранзан.
Зайн гапаар
Сохюулаад гайхабаб — дуран...

Медицинын һонин

ЭКОЛОГИЧЕСКА КЛИНИКЭ

Черновцы хотодо медико-экологическа һэргылэмжын Бүхсоюзна институт шадар нээгдэһэн клиникэдэл адли эмхи зургаан манай ороН дотор байхагүй. Химиин хорото зүйлнүүдһэ боложо халсарһан, мүн нервын үбшэнтэй үхибүүд эгээн түрүүн эндэ эмшэлүүлжэ захалаа.

Клиникэ оршон тойронхи байгаалиин хүүгэдэй бэе махабадта ямараар нүлөөлдэгые шудалжа, тэдэнние хамгаалха ошог үрэтэй арганнуудые зохёохо юм. Институтай хүдэлмэрилэгшэд клиникын шэнжэлгэнүүдые шудалаад, эмшэлгын ба һэргылэмжын экологическа хэмжээнүүдые үнгэргэхэдөө хэрэглэхынь тула ороной больницануудта эльгээхэ юм.

В. ПЕЛЕХ,
ТАСС-ай корр.

Черновцы.

АГААР... ЭМШЭЛНЭ

Академик И. П.Павловай нэрэмжэтэ Ленинградай медицинын нэгэдохи институтай үндэһэн дээрэ эмхидхэгдэһэн «Делор» гэжэ бага предприяти баролаборатори хотоёо үбдэдэг ба астма үбшэнтэй үндэр наһатадые эмшэлхэ зорилготой.

— Манай хотодо 2 мянга гаран астма үбшэнтэй хүн тоологдоно,— гэжэ лабораториие даагша М. Павлова хэлэнэ.— Мүн наһанайнгаа амаралтада гараһан зоной хото мууданхай байна. Тэдээндэ туһалха арга бидэ олообди.

Жэшээлхэдэ, хүндөөр амилдаг болоһон хүнүүдые тусгаар тухэрэлгэ соо оруулаад, таарамжатай зохид агаар байгуулна. Үбшэнтэд 3500 метр дээшээ «ниидэжэ», хадалиг газарай агаараар амилха юм. Энэ арга үбшэнниень даража, һайнаар һэргылнэ. Хотын шархатай болоһон хүнүүд баһал иимэ гуримаар аргалуулна. Тээд тэдэнние дээшэнь «ниидхүүлхын» орондо далайн өөрто «буулгана». Тиигэжэ тусгаар тухэрэлгэ соохи дарасань дээшэлнэ бшуу. Арбан сеансын удаа шархань эдэгдэг гэжэ врачнууд тодорхойлоо.

В. СЕРИКОВ,
ТАСС-ай корр.

Ленинград.

МАШИНА... ЗУРХЭ ШАГНАНА

Минскын медицинын институдта ба ажахын тоосооной «Матэна» түбтэ зохёогдоһон үбшэнние тодорхэйлдог компьютернэ комплекс үндэр мэргэжэлтэй һэргэлэгшэ.

Хэдэн минутын туршада тэрэ зурхэ-һудалай системые шалгаха, хүнэй бэе махабадай физическэ хүсэ шадалые тодорхойлхо, үбшэнтэндэ һорилгонуудые хэхэ хубиин системэ дурадхаха аргатай. Мүн хэр зэргэ мартамхай, хэр зэргэ анхаралтай байһыень тодорхойлгоһын тула тэрэнние хэрэглэжэ болоно. Жэшээлхэдэ, электростанциин оператор гү, али аэропортын диспетчер мүнөөдэр мэргэжэлэйнгээ уялганнуудые дүүргэхээр бэлэн гү гэһэн асуудалда тэрэ хариусажа шадаха байна.

Промышленностиин шудалжа байгаа энэ компьютернэ машинын ашаг үрые Белоруссиин медигүүд үндэрөөр сэгнэнэ.

Д. ПАТЫКО,
ТАСС-ай корр.

Минск.

ХАДА ДЭЭРЭ... ҮДРЭЙ ХООЛ БАРИНА

Юумэнэй үнэр хүниие баһа аргалдаг. Эм домто ургамалнуудай үнэр онсо шэнэгтэй. Волжско автозаводой «Прилесье» профилакторийн медигүүд энээниие гаршэлнэ. Тэдэнэр ургамалнуудай үнэрөөр үбшэнтэдые эмшэлхэ арга профилактори соогоо амжалтайгаар хэрэглээд, предприятиин шэрдэн будадаг цех соо эгээл иимэ кабинет тухэрэн бэлдэг.

Мүнөө шэрдэн будаха хүдэлмэри хэдэг хүнүүд сулоо сагтаа эндэ ерэжэ, хадын агаараар амилдаг, хүн бухэниинь врачай дурадхаһан ургамалай үнэрөөр бээ аргалдег болонхой. Мүн эндэ эм домто ургамалнуудаар эдэшүүлнэн сайгаар хүндэлдэг юм.

Автозаводой медигүүд үдэр бүри 300 литр хүрэтэр элдэб ургамалай шүүһэ бэлдэдэг. Уушханай, зүрхэ-һудалай, хотын үбшэнтэй хүнүүдтэ цех соохи элүүр энхын арга хэмжэнүүд һайнгар туһална.

В. БЕЛЯКОВ,
ТАСС-ай корр.

Самара.

ТАСС: түби дэлхэй мүнөөдэр

НЬЮ-ЙОРК.

Америкын Холбоото Штадууд шэнэ технологида хаһата хэхэ гэһэн зорилго табиба. Ондоо ороноуудта эд худалдалые хиналта хэдэг «Кокон» гэжэ организацин эрилтэнүүдые шангадхаха гэһэн асуудал табигдаба.

«Нью-Йорк ТАЙМС» газетын мэдээсэнэй ёһоор супер компьютернуудые гаргадаг үрэнүүдай түлөөлэгшэдтэй уулзажа, зүбшэхэ гэжэ хараалагданхай. Ядерна буу зэбсэгтэй болохо гэжэ ороһодоһон үрэнүүдтэ супер-компьютернуудые дамжуулахагүй гэһэн шиидхэбэри абтанхай.

Шэнэ гуримаар түрүүшын алхамууд хэгдэжэ захалаа. Токио хотодо США-гай ба Японин түлөөлэгшэдтэй уулзалга болохонь. Тэндэ хөөр үрэн хоорондоо нюуса хэлсээ баталха һанаатай. Энэ хэлсээндэ Великобритани, ФРГ, Франци, Нидерланды ба Италиин хабаадалсахыень Америкэ хүсэнэ.

Эдэ үрэнүүд асари хүсэтэй компьютернуудые гаргадаг болгохо гэжэ ороһодоһо хэнэ.

СТОКГОЛЬМ.

Упсала хотодоажаһуудаг нэгэ эхэнэр үнэ сэнтэй гоё һайхан шулуунуудые абажа, айхабтар ехэ мүнгэ гаргашалба. Тайландда аяншалжа ябахадаа тэрэ нютагай наймаашадһаа хэдэн сапфир шулуу 12 мянган кроноор худалдажа абаа һэн. Һүүлдэ мэдэхэдэнь, тэрэнь үнэн дээрээ гурба дахин хямда байшоо. Гэбэшье энэ эхэнэрэй голхорол нигээд лэ дүүрээгүй. Гэртээ бусахадаа тэрэ үнэ сэнтэй шулуунуудые Швецидэ оруулһанай түлөө түлэхэ ёһотой тамуужанай түлбэри түлэхэгүй гэжэ шиидэбэ. Тиигэжэ тамуужанда баригдаад, бухы сапфир шулуунуудаа буляалгаа харин өөрөө сүүдлүүлжэ, 140 крон ялаһаа гадуур адвокадые урилһанайнгаа түлөө үшөө 3 мянган крон түлэхэ баатай болоо һэн.

ВИНДХУК.

Гансашье үгытэйшүүл ба ЮАР-та ажаһуугшадай хара арһатай хүнүүд супермаркедһээ хулгай хэдэг бэшэ байшоо. Худалдаа наймаанай зал соо тодхоогдоһон системын ашаар үрэнэй алба хаагша сүүдлүүлхэ баатай болоо һэн. Энэ хүн элдэб янзын панцелирска хэрэгсэлнүүдые нюусаар гаргаха гэжэ ябатараа, «Си-Эн-Эй» фирмын универмагай үүдэндэ баригдашаба. Эрхилэлгын, гэгээрэлэй ба мэргэжэлэй талаар һуралсалай үрэнэй департаментда хүтэлбэрилэхы тушаал эзэлдэг Виллем Ван Хюрдер хулгай хэжэ ябаа гэжэ элирхэдэнь гайхаагүй хүн байхагүй. Полициин түлөөлэгшын мэдээсэнэй ёһоор арадай гэгээрэлэй хүтэлбэрилэгшэ ороһдоол 48 ранд сэнтэй эд бараа хулгайлһан байна.

ОТТАВА.

Канадахи Джон Говардын бүлгэмдэ Англиин энэ суута эмшэн, ядарһан зобоһон зоной байдал һайкаруулхын түлөө тэмсэнэн гумание үзэлтэй ажал ябуулагшын наһанай һүүлшын жилнүүдтэ хабаатай документнуудые дамжуулгын ёһолол совет посольствода болобо.

Джон Говард 2 дахин Россида ерэһэн байна. Россин турмэнүүдэй байдал, хаалтада байһан хүнүүдтэ үзүүлэгдэдэг туһаламжа шудалха, мүн үрэнэй эрхэ хаһалгын систематэй юрэнхы дээрэнь танилсаха зорилготойгоор 1789 ондо хөёрдохёо ерэх һэн. Тэрэ үедэ Европо соо саасалалга хэрэглэдэггүй ори ганса үрэн Росси байгаа.

1789 оной октябрь һарада тэрэнэй Херсон ерэхэдэнь, тэндэ тиф үбшэн үргэнөөр тараад байгаа. Говард хүйтэ абажа, Херсондо наһа барахан, эндээ худөөлүүлэгдэһэн юм. Энэ городто суута англичаниида хүшөө табиатай.

Оттавадахи Джон Говардын бүлгэмдэ хушөөгэй фото-зураг, нүгшэнэйнь һүүлээр 200 жэлэй үнгэрһэнэй дурасхаалай медаль, Херсоной хизаар ороноо шэнжэлэгын музейи бусад материалнуудые үгтэбэ. Говардын дурасхаал Украниада гамтайгаар хадагалһанайнь сэнтэй гэршэ болохо материалнуудай түлөө энэ бүлгэмэй хүтэлбэрилэгшэ Джеймс Маклатчи халуун баяр хүргөө.

Уншаа, дуулаа һэн гүт?

ГУРБАДАХИ РЕЙХЭЙ КОСМОНАВТНУУД

47 жэлэй һүүлээр бүлэг космонавтнууд Газартаа бусажа ерээ гэһэн зэрэб үгэ Америкын хэблэлнүүд тарааба. 47 жэлэй хугасаа соо бусажа ерэгшэдэй нэгэниньшье үтэлоогүй байха юм. Энэньшье тиимэ гайхалтай бэшэ. Харин гайхажа гэлыхээр юумэниинь гэхэдэ, шэн зоригтой космонавтнуудай ниидэһэн ракетэнь нацис Германкин үедэ бүтээгдэһэн байна.

Адольф Гитлерэй өөрынь «Бидэ үхэһэн аад, бурханэй һайгаар дахинаа амидырбабди» гэжэ тэдэнэр тоолоо.

Тиинһээ тиитэрээ, олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдһээ Америкэдэ ямаршье нюуса байдаггүй гэжэ хэндэшье мэдээжэ ааб даа. Дураа хүрэбэл, эдэнэр хаанаһаашье мэдээсэл абаха аргатай ха юм. Германиин космонавтнуудНАСА-гай харуулһан доро байна гэһэн зэрэб үгэ дуулаһан репортёрнууд, кинооператорнуудтиишэ шуумайгаа юм ааб даа. Зүгөөр богонёор хэлэһэн мэдүүлгэнэ ондоо ямаршье мэдээсэл абаагүйдөө тэдэнэр ехэр урмаа хухарһан байха юм. Репортёрнуудые Түбэй газар руушье оруулбагүй. Муу юумэн боложо магадгүй гэжэ сэрэгэй түлөөлэгшэд тэдэнэрые занаһан, айлгаһан байна.

Германиин зэмбуулинай онгосые шэнжэлжэ, мүн тэрэнэй эпикажые һуража абаһанай ашаар США энэ сэнтэй, шухала дүнгүүдыень саашадаа өөһэдтөө хэрэглэхые хараална гэжэ дээрэ дурсагдаша экспертһээ олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй түлөөлэгшэд мэдэжэ абаба.

Уридшалан хэһэн тайлбаринь ёһоор, фюрерэй захиралтаар 1943 ондо ниидхүүлэгдэһэн ракетэ хадаа У-2 түхэлэй хубилгагдаһан реактивна һомон (снаряд) болоно. Энэнь гурбан хубиһаа бүридэнэ. Ракетэнь сэрэгэйшье, мүн эрдэм-шэнжэлэлгын хэрэгтэшье ажаллажа боломоор. Дэлхэйн хоёрдохи дайнай үедэ Германа дайсаная стратегическэ талаар бомбодохын тула иимэрхүү ракетэнүүдые гаргадаг байһан юм.

Энэ снарядай (һомон) бие болгошодой нэгэн Германиин суута инженер Вернер фон Браун гэжэ элирүүлэгдээ. Тэрэ дайнай һүүлээр Америкын эрдэмтэдтэй суг хүдэлһэн байна. Гурбан космонавтын нилдэһэн тухай фон Браун тиихэдэ мэдэжэшье болоо. Зүгөөр инженер нэгэшье хүндэ энээн туушаа хэлээгүй гэһэн һанамжашье бии. Аюултай даалгабаряа дүүргэнэнэй һүүлээр эдэнэрые Газартаа бусажа ерэхэ гэжэ тэрэ һанаашьегүй байжа магадгүй. Хэрбээ энэ ракетын бууха болоо гээшэ һаань, тэрэнь тусхай хүргэдэг түхэрэлгэнүүдтэй, парашютдай хэды байбашье, мэргэжэлтэдэй һанамжаар эдэ бүгэдэ ороидоошье бэлэдүүлэгдэхээр бэшэ.

Ааяр 47 жэлэй үнгэрһэн хойно эдэ космонавтнууд үшөө амиды үлөөд, өөһэдынгөө ракетые һөөргэнь, Газарта буулгаһыень мүнөө хэншье мэдэнэгүй. Ойлгогдоогүй юумэн эндэ үшөөл олон.

Атлантическа океанай нюруу дээрэ гурбан космонавтые обёорһон Америкын сэрэгэй суднынхидай мэдүүлнэнэй ёһоор, тэдэнэрэй бууһан замбуулинай «капсула» соонь үһаншье, эдеэ хоолой зүйлшье байгаагүй. Эдэнэрэй энэ хугасаа соо юугээр эдеэлжэ ябаһаниинь баһал ойлгохоор бэшэ. Космонавтнууд гүнээгы нойрто ябаһан болоно гээшэ гү? Иимэ нойрто хүнэй бэе эдеэ хоолоор ядалдадаггүй ха юм. Үсэгэлдэр нидэһэн мэтэ тэдэнэр залуунууд зандаа үлэнхэй. Энэнь баһал гайхалтай. Иимэ нойрто ябахдаа, эдэ хүбүүд тэрэл залуу зандаа үлэжэ болоо.

Мүнөө болотор ракетэнь хаана байһан болоноб? Хаанаһаа Газартаа буужа ерээб? Энэнь баһал тайлбарилагдашагүй зүйл болоно. Хэрбээ энэ ракетын дэлхэйе тойроо гээшэ һаань, эдэ олон жэлэй хугасаа соо ажаглагшад зааталгүй обёорхо байгаа ха юм.

«Энэ ушарта үшөөл тайлбари хэгдээгүй байһаар,—гэжэ НАСА-гай эксперт хэлэнэ. — Маанадта мянгаад асуудал табигдаа. Зүгөөр харюу абаһаннай ехэл үсөөн».

Али энэмнай газетэнүүдэй хошон үгэ болоно гээшэ гү?

Жэгтэй һонёор бусажа ерэһэн гурбан космонавт тухай хэлэбэл, энэмнай фантастикадал адлирхүү шэнги болоно. Зүгөөр ямаршье фантастикын һүүлэйнь һүүлдэ бодото дээрээ бэелүүлэгдэдэг байһаниинь эли.

(«Лесная газетэнээ» абтаба).

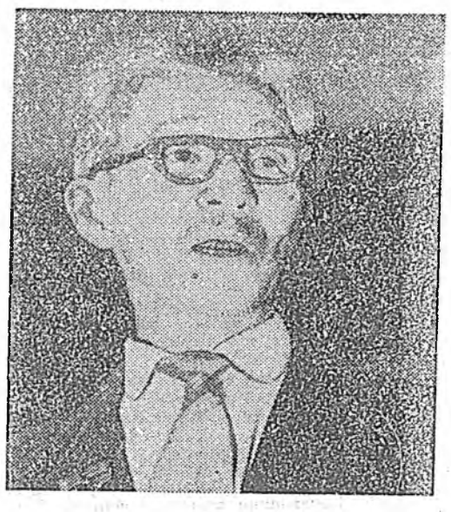

«Байгалай долгинууд» эршэтэй юм

Буряадай ССР-эй габьяата артист Сергей Будаевич Доржиев багшанарай институтдай «Байгалай долгинууд» гэһэн студентнэрэй дуу, хатарай ансамблиие 24 жэлэй туршада хүтэлбэрилнэ. Энэ үе соо хэдэн үе оюутан Буряад орон соогоо алдаршаһан тус ансамблиин һургуулиие гараа гэшэбэ! «Байгалай долгинууд» Буряадай комсомолой шангай лауреат, Аредай уран бүтээлэй бүхэсоюзна фестиваль, харалгануудай лауреат хэдэн удаа болоһон байха. 1971, 1977 онуудта Кремлиин Съезднүүдэй ордон соо басагадынь хатараа һэн. Өөрөө Сергей Будаевич РСФСР-эй соёлой габьяата худэлмэрилэгшын нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байна.

Һаяхана «Байгалай долгинуудай» байгуулагдаһаар 30 жэлэй ой Буряадай багшанарай институдай актова зал соо тэмдэглэгдэбэ.

Анхан Улаан-Удын бүхы институт, техникумүүдэй студентнэрэй ансамбльда хабаадалдаг байха сагһаа тэрэ суурхажа захалһан юм. Харин 1967 ондо ансамбль багшанарай институдта үндэһэлжэ, гол түлэб түүхын, хэлэ бэшэгэй факультедэй студентнэр хабаадуулагдаа һэн. Эгээл энэ үедэ С. Б. Доржиев хүтэлбэрилэгшэнь болоһон байна.

— Ансамбль наһаараа залуу, гэбэшье анхан һуури табигшадаа мартадаггүй юм, — гэжэ профессор С. Ш. Чагдуров ойн баярай үдэшые нээхэдэз. хэлэбэ. Өөрөө Сергей Шагжиевич түүхын, хэлэ бэшэгэй факультедэй декан байхадаа, ансамблиин абьяас, шадабариие хүгжөөхэ талаар горитой ехэ ородолого гаргаһан габьяатай.

Буряадай ССР-эй габьяата артистнууд Сергей Будаевич Доржиевай, мүн олон жэл соо ансамблиин репетиторэзр худэлэгшэ, тэрэнэй нүхэр Анна Борхоновна Тогоноевагай тайзан дээрэ гарахадань, ансамблиин артистнууд, баярай үдэшэдэ сугларагшад нэрьемэ альга ташалгаар угтажа, сэсэгүүдые барюулан, амаршалба.

Партиин Буряадай рескомой секретарь Лидия Нимаева ансамблиин программые хүтэлдэг байһан юм. Тэрэ амаршалгын үгэ хэлэхэдээ, тус ансамбльда абаһан дүршэл һургаални саашанхи худэлмэридэм сэгнэшэгүй аша тусатай байгаа гэжэ омогорхобо. Энэ хэлээшыень бүхы үеын оюутад-хабаадагшад дэмжэхэ байха. Жэшээнь, Эрдэдэм һуралсалай министерствын зүгһөө амаршалһан министрэй орлогшо С. В. Мантуров мүн лэ программые хүтэлэгшэ байгаа юм байна. Тиихэдэ республикын эрдэм һуралсалай министрэй үшөө нэгэ орлогшо Евдокия Раднаева далаад онуудай эхеэр баһал соносхон хүтэлэгшын үүргэ дүүргэдэг байгаа.

Соёлой министерствын зүгһөө министрэй орлогшо В. С. Седунов, Арадай уран бүтээлэй байшангай директор В. Г. Николаев, багшанарай институдай проректор А. Б. Цыремпилон, бусад эмхинүүдэй түлөөлэгшэд, худөө ажахын институдай «Баян булаг» ансамблиинхид «Байгалай долгинуудай» артистнарые, хүтэлбэрилэгшэдые ойгоорнь амаршалба.

Үдэшын түгэсхэлдэ болоһон тоосоото концерт «Байгалай долгинуудта» хабаадагша шэнэ үеын эдир залуу оюутанай бэлиг абьяасай улам һалбаран хүгжэһые элитээр гэршэлээ. Сортоотой дорюун хатарнууд, дуунууд харагшадай зүрхэ доһолгон уяруулна. «Эмээл моритон» гэһэн хатар 25 шахуу жэлэй туршада программаһаань гарадаггүйшье һаа, «Байгалай долгинуудай» омог бэлигые һүлдэлһэн зандаа. «Ёохор», «Хурануд», «Манай басагад», «Байгалай сэсэг» хатарнуд хойно хойноһоо һубарина. Һүүлшын хоёрынь Кремлиин Съезднүүдэй ордон соо гүйсэдхэгдэһэн түүхэтэй. Басагадай дуунай бүлэг, дуушад Маргарита Ракшаева, Татьяна Цыбикмитова, Цырен-Ханда Очирова гэгшэд буряад дуунуудые гоё һайханаар дуулаба. Дууша хүбүүд Будажап Нимаев, Буянта Гармаев. мэргэжэлтэ артистнуудһаа дутуугүйөөр дуунуудые хангюурдаба.

РСФСР-эй габьяата артист Болод Бороев, Буряадай ССР-эй габьяата артист Максим Раднаев «Байгалай долгинуудай» солистнууд байһан юм. Тус концертдэ Максим Раднаев амжалтатайгаар хабаедаа.

Тиихэдэ ансамблиин түрүүшын үеһөө — Вячеслав Трубачеев, дунда үеһөө — Валерий Покровский, Эрдэм Шагаев, хүгжэмэй хүтэлбэрилэгшэд Шарип Чернинов, Владимир Дамбаев гэгшэд бэлиг шадабариингаа бууبراагүйе харуулаа.

Н. БАДМАРИНЧИНОВ.

1969—1973 онуудта ансамбльда хабаадагша.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: уран һайханай хүтэлбэрилэгшэ С. Б. Доржиев; «Хатар наадан» ханхинаа!

Д. АЛТАЕВАЙ фото.

ХҮН да Байгаали

АЛДАРТА ДАЛАЙГАА АРШАЛХА

Байгал тухай, тэрэниие хамгаалха талаар хэмжээ ябуулганууд тухай бидэ нэгэтэ бэшэ бэшэһэн байхабди. «Хүн ба байгаали» гэһэн гаршаг доро хододоо бэшэжэ байдаг биологиин эрдэмэй кандидат М. А. ШАРГАЕВАЙ статья баһал «алдар суута далайда» зорюулагданхай. Байгалые аршалан хамгаалха талаар урдань баталагдан абтаһан партиин болон правительствын тогтоолнуудай хэр зэргээр бэелүүлэгдэдэгые автор шэнжэлэн харуулна.

Байгаалиин эди шэдитэ зүйлнүүд хүн түрэлтэндэ ехэ онсо удха шанартай байдаг шуу. Эдэ гайхамшагта зүйлнүүдэй нэгэч—Байгал нуур мүн. Айхабтар сэбэр, дабһагүй ниитэ союзна үһанай 80 процентнь, тиихэдэ бүхы дэлхэйн үһанай табанайнь нэгэ хуби Байгал соо бии юм. Тэрэшэлэн 2000 гаран амитад, ургамалнууд бии. Тэдэнэй 80 процентнь ондоо тээ үгы, ганса Байгал соо ажамидардаг байһаниинь гайхалтай.

Эндэ гурбан зуу гаран юрын бишыхан амитад, нэрлэбэл, инфузоринууд, споровигууд, корненожконууд, һонин ажабайдалтай хабшаахайнууд, элдэб хорхой шумуулнууд, моллюсканууд олон. Тиихэдэ 50 гаран элдэб янзын загаһад, шубууд, мүн Байгалай хаб загаһан эндэ тоологдоно. Сабаар хушагдаһан Альпынхидал адли гайхалтай һайхан нуганууд, элдэб сэсэгүүдээр, элбэг ногоогоор бүрхөөгдэһэн талдайда Байгалые хүреэлэнхэй. Ехэ үнэ сэнтэй модоор, тодорхойлбол, хушаар, нарһаар, хуһаар, уляаһаар, элдэб һөөг бургааһаар энэ дайда хушагданхай.

Байгалай сагай уларил тухай хэлэнгүй байхын аргагүй. Сагай уларилай музей мэтэ гэжэ Байгалые дэмы нэрлээгүй байха. Нуурай зарим газернуудта элдэб янзын уларилтай ушархаар. Сибириин платформын ба Саяан-Байгалай хаданнуудай системын хилыг Байгал дээгүүр гараһаниинь тон һонирхолтой.

Байгал дээрэ жэлэй дүрбэн сагай ерэлгэнь онсо шэнжэтэй. Жэшээнь, Прибайкалида орходоо 30 удэрөөр һүүлдэ эндэ хабар ерэдэг, харин зунай һүүл багта — август соо, мүн сентябрь—октябрь һарануудта дулаан байдаг юм.

Байгал дээрэ нарата үдэрнүүд олон байдаг. Энэ талаар мэдэжэ урда зүгэй күрөртын зононуудһаа үлүү олон юм. Жэшээнь, Пятигорскдо жэл соо 2007 час соо наранай шарадаг һаа, Байгал дээрэ 2583 час тоологдоно!

Байгал хадаа эгээл дошхон далайнуудай нэгэн юм. Намартаа 18 хоногой турша соо далай дээрэ һалхи шуурган болодог, харин Хара ба Азовско далайнуудта ородоол 3—4 хоногто энэнь үргэлжэлдэг байна. Байгал дээрэ һалхин олон нэрэтэй юм. Жэшээнь, сарма гэжэ шуурганай үедэ секундын 40 метр хүсэтэйөөр һалхилдаг байна.

Байгал дээрэ мульһэнэй хүрэлгэ өөрын удха шанартай юм: үбэлэй тэн багта—январиин хахадта тэрэ хүрэдэг. Мульһэнэй зузааниинь метр, метрһээ үлүү болодог, харин мульһэниинь соо харагдадаг. Байгалай загаһадые тэрэ мульһэн доронь хержа болохоор юм. Харин февраль—апрель һарануудта элдэб һонин, гоё мульһэнэй түгдэрхэйнүүдые хараха арга олгодоно.

Байгал, тэрэнэй дабтагдашагүй ургамалнууд, ан амитад, оршон тойронхи байгаалиин онсо шэнжэнүүд тухай оло дахин хэлэгдэдэг, бэшэгдэдэг.

Байгаалиин эгээл һайхан зэндэмэни болохо Байгалда мүнөө ехэ хохидол ушаруулагдажа байна. Химическа, биологическа, промышленна ба худөө ажахын талаһаа бузарлалга, мүн Байгалай, тэрэнэй үһанай бүридхэлэй биохимическэ, физическэ талаһаа муу тээшэ хувилалта, Байгалай амитадай, хорхой шумуулнуудай ондоо болоһон ушарнууд, хүндэ металлнуудай зүйлнүүдэй олошоролго, үһанда харша эдүүдэй ба эшэ хүсэнэй бии бололго, нуурай эрьенүүдэй хувилалга хадаа хохидолой шалтагаанууд болоно. Байгалай баялиг болохо оршон тойронхи ой модонууд үндэһөөрөө сабшагдана, тэрэшэлэн промышленна зүйлнүүдые хаяһанһаа уламжалан, үһан, агаар бузарлагдана...

Байгалые аршалан хамгаалха гэшэ гол шухала асуудал гэжэ ойлгоогүй байһаг ушар эдэ бүгэдэдэ нүлөөлнэ бшуу. Тэрэшэлэн нуурые аршалан хамгаалха тухай тусхай хуулиин үгы байһанһаа бүхы юумэн дулдыдана ха юм.

Байгаалиие аршалан хамгаалха, Байгалай оршон тойронхи байгаали аша үрэтэйөөр хэрэглэхэ асуудалнуудые шиидхэхэ зорилготойгоор партиболон правительствын олон тоото тогтоолнууд баталагдаа һэн. Тодорхойлбол, 1969 оной январиин 21-дэ «Байгал нуурые аршалан хамгаалха ба оршон тойронхи байгаалиинь баялигуудые аша үрэтэйөөр хэрэглэхэ талаар абтаха хэмжээнүүд тухай» СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоол, 1971 оной июниин 16-да «Байгал нуур шадархи байгаалиин баялиг аша үрэтэйгоор хэрэглэлгые хангаха ба тэрэ зандань үлөөхэ талаар нэмэлтэ хэмжээнүүд тухай» КПСС-эй ЦК-гай ба СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоол, тиихэдэ «Байгал нуурай байгаалиин баялигуудые саашадань аршалан хамгаалгые хангаха ба аша үрэтэйөөр хэрэглэхэ хэмжээнүүд тухай» КПСС-эй ЦК-гай ба СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоол баталагдан абтаа бэлэй.

Түрүүшын тогтоолой ёноор, Байгал шадархи газарта предприятинуудые үргэдхэхэ, бариха һэдэлгэнүүд болюулагдаа һэн. Бага гаргашатай һалбаринуудые бариха, нэрлэбэл, электронико, оптико, мүн тодо машина бүтээлгын һалбаринуудые хүгжөөхэ, дурадхал оруулагдаһан юм.

Удаадахи тогтоолнуудай ёноор Байгалые хамгаалгын гүрэнэй политика, мүн байгаалиин баялигые аша үрэтэйгоор хэрэглэхэ талаар хэмжээнүүд абтаха ёнотой бэлэй. Тиигэжэ Байгал нуур шадар ой модо отолого болюулагдаа һэн. Тиихэдэ 13 лесхоз, гүрэнэй заказнигууд, мүн Байгалай гүрэнэй заповедник бии болгогдоо, бүхы мүрэнүүдээр модон урадхуулагдахаяа болёо, зарим газар муухай юумэнһээ сэбэрлэгдээ һэн. Загаһа олошоруулха, мүн тэрэ тоодо омоли олон болгохо талаар худэлмэри ябуулагдаа, мүнөөшье ябуулагдана.

Гэбэшье 1969, 1971, 1977 онуудай тогтоолнууд дуулһан бэелүүлэгдээгүй байһаар. Тиимэһээ 1987 оной апрелиин 13-да Байгал далайе хамгаалхэ талаар гүнзэгы удхатай, урдынхиһаа тад ондоо үшөө нэгэ тогтоол КПСС-эй ЦК болон СССР-эй Министрнүүдэй Совет баталан абаһан байна. Зүгөөр энэшье тогтоолой бэелүүлэгдэнгүй үлэшэхэеэ байһаниинь халагламаар.

Мүнөө Байгал дээрэ, тэрэнэй оршон тойронхи газар дээрэ экологическа талаһаа тон түгшаруу, хүндэ байдал тогтоогдоод байна. Байгалай ургамалнуудай, ан амитадай хуби заяан олоной, эрдэмтэдэй, хари гүрэнүүдэй олониитын һанаа зобооно. Тэдэнэй ажабайдал, нюуса шэнжэнүүдые хүсэд һайнаар мэдэхэ болонгүй, гүнзэгыгөөр шэнжэлжэ үзэнгүй тэдээндэ үхэл бэлдэжэ байнабди. Хэдэн зуун, хэдэн мянган толгой Байгалай хаб загаһан үхөө гээшэб?! Тиихэдэ нуурай оёорто үхэһэн амитад, загаһад, тэрэ тоодо голомянка, бычок болон бусад тон олон.

Гансал Байгал далай соо ажамидардаг голомянка — тоһон жараахай загаһан тухай бодомжолжо үзэе. Тоһон жараахайнууд — амидыгаар түрэдэг загаһад юм. Эдэнэр хашарһагүй, тамаралгын суухагүй. Тэдэнэй тоһон ехэ сэнтэй юм. Тодорхойлбол, ревматизм, атеросклероз аргалалгада, шарха эдэгээлгэдэ тэдэнэй тоһон хэрэглэгдэдэг.

Нуурай эгээл гүнзэгыдэ шэнжэлэгэ хэдэг «Пайсис» гэһэн аппарадай ашаар 1420 метр гүнзэгыдэ голомянканууд сэхэ бодоод тамарна гэжэ элирүүлэгдэз. Иимэ гүнзэгыдэ ехэ дараллатай (давленитэй) бшуу! Иимэ гайхал барама, дабташагүй амитадые аршалан хамгаалха талаар асуудалнууд шиидхэгдээгүй байна.

Зоной ажабайдал байгаалитай нягта холбоотой ха юм. Нёдондо эун «Байгал — дэлхэйн эзэндэмэни», «Байгал — Мичиган: нуурнуудые абараяі» гэжэ нэрлэгдэһэн улаасхоорондын фестивальнуудшье эмхидхэгдээ һэн. Минии һанахада, Байгалые аршалан хамгаалха түсхай Хуули баталһанай ашаар Бүхэдэлхэйн байгаалиин ба соёлой угай баялиг гэжэ Байгал шадархи газар тоолохо, экологическа шахардуу байдалһаа аршалха, нуурай ажамидарилгада экологическа талаһаа хайша хэрэгээр хандалгаһаа, гэмтэ ябадалһаа, бузарлалгаһаа абаха һэмди гэжэ һанагдана. Эдэ асуудалнуудые бултадаа хамтараа, түргөөр шиидхэхэ шухала.

М. ШАРГАЕВ,

биологиин эрдэмэй кандидат.

Спорт — Спорт — Спорт

ТҮРҮҮШЫНХИЕЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭНЬ

«Бурятия» газетын шанда хүртэхын түлөө Спортын национальна зүйлнүүдээр уласхоорондын мүрысөөн байгша оной июниин 15-да республикын 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ стадион дээрэ үнгэргэгдэхэнь.

Түрүүшынхеэ үнгэргэгдэхэеэ байһан энэ уласхоорондын мүрысөөндэ буряад барилдаашадһаа гадна, Монголой, Хитадай, Корейн спортсменүүд хабаадахаар хараалагдана. Гадна мүнөө Японой спорт эрхилдэг хүтэлбэрилэгшэдтэй хөөрэлдөөн хэгдэжэ байна.

Түрүүшынхеэ үнгэргэгдэжэ байһан хэмжээ ябуулгада элдэбын һаад ушаржа магад. Ушар тиимэһээ республикын Верховно Соведэй Президиум мүрысөөнэй эмхидхэлэй комитет бии болгохо талаар шиидхэбэри абаа юм. Энэ эмхидхэлэй комитедэй түрүүлэгшээр Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Эрдэм, соёлой, гэгээрэлэй, физическэ культура болон спорт хүгжөөхэ, залуушуулай хэрэгүүдые эрхилхэ талаар комитедэй түрүүлэгшэ С. В. Калмыков баталагдаба. Степан Владимирович дүрэ буляалдэлгын барилдаагаар республикын мэдээжэ мэргэжэлтэ юм. Тэрэнэй хүмүүжүүлһэн барилдаашад Буряад нютагаа холо ойгуур суурхуулна. Уласхоорондын мүрысөөнэй эмхидхэлэй комитедэй гэшүүдээр республикын спортын Гүрэнэй комитедэй, ниитын эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэд һунгагданхай. Эмхидхэлэй комитедэй түрүүшын суглаан боложо, саашэнхи худэлмэриингөө түсэб баталба.

— Бидэнэр энэ мүрысөөгөө гансал спортын бэшэ, харин градуудай хани барисааная һайндэр болгохо ёнотойбди. Тиимэһээ соёлой, искусствын худэлмэрилэгшэд хабаадалсаха болоно. Гадна лотерей, зүжэглэмэл наадан, болон бусад һонирхолтой хэмжээ ябуулганууд хараалагданхай. Гэхэтэй хамта энэ уласхоорондын мүрысөөн зундаа маная ниислэл хото Улаан-Удын бии болгогдоһоор 325 жэлэй, Буряад орондо Буддын шажанай дэлгэрүүлэгдэһээр 250 жэлэй ойнуудта зорюулагдаһан хэмжээ ябуулгануудай гол хубинь болохо гээд һанагдана, — гэжэ С. В. Калмыков хөөрэхэ юм.

— Мүрысөөнэй урда тээ эмхидхэлэй болон ойлгуулэмжын ехэ худэлмэри хэгдэхэ ёнотой. Гадна һургуулиин үхибүүдэй амяараа мүрысөө һаэнь, һайн байгаа, — гэжэ Монголой спортын мастер Батчулуун һанамжануудаа хубаалгаа һэн.

Тэрэнэй нэрэ дээрэ ороһон бүхы һанамжа дурадхалнуудые эмхидхэлэй комитет хараадаа абажа, шэнжэлхэ, зүб тобшолол хэхэ бэзэ гэжэ найдагдана.

Б БАЗАРОВ.

НЭГЭН ДОРО... ТАБАН

Северомуйск посёлготохи хүүгэ бэридаг 19-дэхи отрядай профком эндэ худэлдэг залуу инженертэ ямаршье эзэмжээ сахингүй, табан комнатотой, гадна үшөө хоёр ванна комнатотой, үүжам салуу кухнитай байра үгэбэ.

Ямар габьяа гаргаһандаа залуу инженер Сергей Чуглин ооморгүйөөр имэ томо, болбосон түхэлтэй байра абаха болобоб?

Юуб гэхэдэ, гурбан наһатай Олиин эсэгэ, ганцата зургаан хүнэй эсэгэ болобо бшуу. Сергейн һамган Альбина Һаяхан нэгэн доро дүрбэн басага, нэгэ хүбүү түрөө.

—Имэ һонирхолтой ушар ганцал манай республикада бэшэ, харин бүхы Союз соо урдань тохёолдоогүй, —гэжэ Северомуйскын участково больницын ахамад врач А. Поксмарев хөөрэхэ юм.

Жаргалтай залуу эхэ мүнөөдэр больницаһаа гараба. Эхынь, табан үхибүүдэйнь бэе элүүр энхэ гэжэ мэдээсэе.

Л. ДОРЖИЕВ.

Һур харбалга

ҺҮҮЛШЫН ГОДЛИ ТАБИТАР...

Һур харбалгаар Физическэ культура ба спортын талаар Буряадай ССР-эй гүрэнэй комитедэй дэргэдэхи спортын мэргэжэл дэшэлүүлхэ һургуулиин (ШВСМ) түрүү һуури эзэлхын түлөө нээмэл мүрысөөн һаяхан Зүүн Сибириин технологическа институдай манеж соо болобо. Буряадай ССР-эй Шэтын областиин жэраад мэргэшүүл хабаадаһан байгаа.

Түрүүшын хоёр удэрэй туршада гэхэ гү, али М-1 упражненеэр харбахадаа, эрэшүүлэй дунда уласхоорондын классай спортын мастернууд Валерий Лысенко Валентин Дарханов хоёрой хоорондо илангаяа һонирхолтой, шанга тэмсэл болобо.

Эдэнэр хоюулаа «Динамо» бүлгэмэй республиканска соведэй дэргэдэхи Олимпиададе бэлэдхэлэй «Годли» гэжэ түбэй гэшүүд юм. Тренер Л. Ш. Халудоровай һурган һоридог В. Лысенко Улаан-Удын 7-дохи СПТУ дүүргэсэ, Буряадай багшанарай институдой физическэ культурын факультедэй нэгэдэхи курсда һурадаг. Валерий Лысенко залуушье һаа, ехэ амжалта туйланхай. СССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мурысөөндэ бронзо медаляар шагнагдаһан. Совет ороной Кубогта хүртэһэн, Европын чемпионадта хабаадаһан, хэдэн уласхоорондын мурысөөнүүдтэ шалгарһан байха юм. «Динамо» бүлгэмэй Түбэй соведэй ахамад тренер, СССР-эй габьяата тренер М. Ю. Дабаев залуу тренер Л. Ш. Халудоровта заабаои зүбшэлөөрөө туһалдаг.

18-тай В. Лысенко 90 болон 50 метрһээ харбехадаа, илалта туйлаа. 50 метрһээ мэргэлхэдээ, тэрэ нүхэрһөө 31 очкогоор уридлажа, һур харбалтаар «гроссмейстерэй» хилэ дабаһан байгаа — 1308 очко. Технологическа институт дүүргээд, тренерэзр худэлжэ байһан В. Дарханов бусад хоёр зайда эрхимлэбэ. Зүгөөр М-1 упражненеэр тэрэ 27 очкотойгоор гартаа һэн. Тиихэдээ Валентин Дарханов 30 метрһээ харбахадаа, 352 очко тудажа, үндэр үрэ дүн туйлаба.

Улаан-Удын гарнизоной сэрэгэй алба хаагша, спортын мастер Жаргал Дамбиев 1238 очкотойгоор гурбадахи һуурида гараа. Республикын ниислэл хотын 49-дэхи һургуулиин 10-дахи классай һурагша Станислав Аксененко тэрээнһээ ороидоол нэгэ очкогоор гартаһан байха юм. Үндэр бэлэй энэ эдир хүбүүн һүүлэй үедэ яһала һайн үрэ дүнгүүдые туйлана гэхэдэ, алдуу болохогүй. Манай республикын мэдээжэ мастернууд М. Ринчиндоржиев, С. Жалсараев гэгшэд эрхим эурганой тоодо оробод.

Эрэшүүлэй дунда түгэсхэлэй мурысөөндэ һүүлшын годли табитар хэнэй илажа гарахе байһаниинь мэдэгдэбэзгүй. Ушарынь гэхэдэ, 90 метрһээ харбажа эхилхынгээ урда тээ В. Лысенко, Ж. Дамбиев, С. Аксененко гэгшэд түрүүлжэ ябаа. Теэд һүүлшын гурбан годлишье илагшые элирүүлбэгүй: Ж. Дамбаев, В. Лысенко гэгшэд тус тустаа 320 очко абаба. Тиин тэдэнэр дахинаа гурба гурбан годлёор харбаха ушартай болоо. Эндэ Валерий Лысенко бэеэ гартаа барижа, һайнаар харбахадаа, ШВСМ-эй чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байха юм.

Эхэнэрнүүдэй дунда М-1 упражненеэр харбахадаа, профсоюзуудай спортын бүлгэмэй республиканска соведэй инструктор, спортын мастер Гэрэлмаа Эрдынеева 1282 очкотойгоор түрүү һуури эзэлбэ. Улаан-Удын гарнизоной сэрэгэй алба хаагша, спортын мастер Жанна Тухалова 16 очкогоор гартажа, хоёрдохи һуурида гараа. Загарайн районой Онохойн хүүгэдэй спортын һургуулиин тренер, уласхоорондын классай спортын мастер Ирина Яковлева гурбадахи тебсанда гараба. Мүнөө үедэ спортын мастернууд М. Китаева, Е. Цыганова, Н. Шутукова болон бусад муу бэлэдхэлтэй байгаа.

Түрүүшын удэрһөө эхилээд һүүлшын зай хүрэтэр уридлажа ябаһан Гэрэлмаа Эрдынеевагай эршэеэ халта һуларуулхадань, Жанна Тухалова хёрхо мэргэнээр харбажа, 321 очко абаад, ШВСМ-эй чемпионка болобо: Г. Эрдынеева тэрээнһээ 5 очкогоор гартаа. И. Яковлева 313 очкотойгоор бронзо медаляар шагнагдаа.

Энэ мүрысөөн манай республика дотор бэлигтэй бэрхэ залуу харбагшадай урган гаражa байһые харуулаа гэжэ тренернүүд болон мэргэжэлтэд сэгнэһэн байха юм.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Зүүн гарһаа): Ж. Тухалова, И. Яковлева.

В. ГАРМАЕВАЙ фото.

Эмхидхэн байгуулагшад: Буряадай ССР-эй Верховно Совет, Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Совет, КПСС-эй Буряадай республикан

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Манай адрес: 670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23. «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный—2-54-54, редакторай орлогшонорой—2-68-08, 2-62-62, хариусалгата секретариин—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таһагууд: партийна ажабайдалай ба пропагандын—2-60-91, 2-56-23, промышленностиин ба барилгын—2-61-35, агропромышленна—2-64-36, 2-63-86, совет байгуулалтын—2-69-58, соёлой болон һургуулиинуудай—2-60-21, 2-57-63, мэдээсэлэй—2-34-05, оршуулгын—2-54-93. Бэшэгүүдэй—2-67-81, корректорнуудэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй (выпускающиинуудай)—2-35-95, манай корреспондентнууд: Баргажанда—91-1-44, Закаменскда—31-61, Хэрэндэ—91-9-79, Агинскдо—3-40-69. КПСС-эй рескомой хэблэлэй телефонууд: директор—2-37-32, бухгалтери—2-33-77, касса—2-56-62.

Газетэ нэлдээ 260 дахин гараха. Хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Газетын индекс 50904 Тираж 6600. Хэблэлдэ түшаагдаһан саг: 22.50.

Буряадай ССР-эй Госкомиздатай газетын типографида газетэ барлагдан хэблэгдэнэй. Директорэйнь телефон 2-40-45.